

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Bertoncelj

**DEJAVNIKI RAZLIK MED POLITIČNIMI ARENAMI V BIVŠI KOMUNALNI
OBČINI ŠKOFJA LOKA**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Bertoncelj

Mentor: red. prof. dr. Danica Fink-Hafner

**DEJAVNIKI RAZLIK MED POLITIČNIMI ARENAMI V BIVŠI KOMUNALNI
OBČINI ŠKOFJA LOKA**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

Hvala vsem, ki ste kakorkoli
pripomogli k diplomskemu delu.
Posebna zahvala mentorici red.
prof. dr. Danici Fink-Hafner za
vodstvo in pomoč pri nastajanju
diplomske naloge, ter možu Urošu
in mojim in njegovim staršem za
pomoč pri varstvu sinčka Matica in
za vse spodbudne besede.

KRATICE IN OKRAJŠAVE

Demos	Demokratska opozicija Slovenije
DeSUS	Demokratska stranka upokojencev Slovenije
DS	Demokratska stranka
GŽS	Glas žensk Slovenije
LDS	Liberalna demokracija Slovenije (prej ZSMS- Zveza socialistične mladine)
N.Si	Nova Slovenija, Krščanska ljudska stranka
OS	Občinski svet
RSK	Nestrankarska lista Rad imam svoj kraj
SDS	Socialdemokratska stranka Slovenije (pred marcem 1996 SDSS, prej Socialdemokratska zveza Slovenije)
SDZ	Slovenska demokratska zveza
SKD	Slovenski krščanski demokrati
SLS	Slovenska ljudska stranka (prej Slovenska kmečka zveza-Ljudska stranka)
SMS	Stranka mladih Slovenije
SNS	Slovenska nacionalna stranka
SPR	Nestrankarska lista Svet pod Ratitovcem
SOPS	Slovenska obrtno podjetniška stranka, Stranka centra
SZDL	Socialistična zveza delovnega ljudstva
ZLSD	Združena lista socialnih demokratov (bivša SDP- Stranka demokratske prenovne, bivša ZL)
ZS	Zeleni Slovenije

KAZALO

I. DEL	8
1. UVOD	9
1.1. PREDMET RAZISKAVE	10
1.2. HIPOTEZE	11
1.3. STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA	11
1.4. METODE	11
2. OBSTOJEČA TEORIJA O RAZISKOVALNEM PROBLEMU	13
2.1. TIPI STRANKARSKIH SISTEMOV	13
2.2. SARTORIJEVA RAZVRSTITEV STRANKARSKIH SISTEMOV	16
2.2.1. Kriteriji relevantnosti po Sartoriju	18
2.2.2. Sedem strankarskih razredov po Sartoriju	19
2.3. RAZDROBLJENOST strankarske arene	25
2.4. AGREGACIJA strankarske arene	26
2.5. POLARIZIRANOST strankarske arene	26
2.5.1. Mera polariziranosti	27
II. DEL	29
3. ŠTEVILČNI KAZALCI ZNAČILNOSTI STRANKARSKIH AREN	31
3.1. (NE)STABILNOST VOLILNIH PRAVIL	31
3.1.1. Občina Škofja Loka 1990-1994	31
3.1.1.1. <i>Učinki volilnega sistema</i>	32
3.1.2. Štiri nove občine 1994-2002	32
3.1.2.1. <i>Učinki proporcionalnega volilnega sistema</i>	34
3.2. RAZDROBLJENOST STRANKARSKIH AREN	36
3.2.1. Občina Škofja Loka 1990-1994	36
3.2.2. Štiri nove občine 1994-2002	37
3.3. AGREGACIJA STRANKARSKIH AREN	38
3.3.1. Občina Škofja Loka 1990-1994	38
3.3.2. Štiri nove občine 1994-2002	39

3.3.3.	Delež izgubljenih glasov po občinah	41
3.3.4.	Volilna udeležba po občinah	42
4.	KAZALCI IDEOLOŠKE ODDALJENOSTI STRANKARSKIH AREN	43
4.1.	UVOD	43
4.2.	SESTAVA OBČINSKE SKUPŠČINE IN OBČINSKIH SVETOV	44
4.2.1.	Občina Škofja Loka 1990-1994	44
4.2.2.	Štiri nove občine 1994-2002	45
4.2.2.1.	<i>Občina Gorenja vas-Poljane</i>	45
4.2.2.2.	<i>Občina Škofja Loka</i>	47
4.2.2.3.	<i>Občina Železniki</i>	50
4.2.2.4.	<i>Občina Žiri</i>	52
4.3.	LOKALNE LISTE KANDIDATOV	54
4.4.	MNENJA INTERVJUVANCEV	55
4.4.1.	Občina Škofja Loka po volitvah leta 1990	55
4.4.2.	Občina Gorenja vas-Poljane po volitvah leta 2002	56
4.4.3.	Občina Škofja Loka po volitvah leta 2002	57
4.4.4.	Občina Železniki po volitvah leta 2002	58
4.4.5.	Občina Žiri po volitvah leta 2002	59
4.5.	ANALIZA MNENJ INTERVJUVANCEV	60
4.5.1.1.	<i>Občina Škofja Loka po volitvah leta 1990</i>	61
4.5.1.2.	<i>Občina Gorenja vas-Poljane po volitvah leta 2002</i>	62
4.5.1.3.	<i>Občina Škofja Loka po volitvah leta 2002</i>	62
4.5.1.4.	<i>Občina Železniki po volitvah leta 2002</i>	63
4.5.1.5.	<i>Občina Žiri po volitvah leta 2002</i>	63
III.	DEL	64
5.	UVOD	65
5.1.	SKUPEN PRIKAZ ZNAČILNOSTI STRANKARSKIH AREN PO OBČINAH	66
5.1.1.	Skupen prikaz števila list kandidatov po občinah	66
5.1.2.	Skupen prikaz indeksa razdrobljenosti po občinah	67
5.1.3.	Skupen prikaz indeksa agregacije po občinah	68
5.2.	SKLEPNE UGOTOVITVE	69

LITERATURA	74
OSTALI VIRI	75
A: REZULTATI VOLITEV	77
C: VPRAŠALNIK ZA LETO 1990	86

KAZALO SLIK

Slika 1: Sartorijev poenostavljeni model	17
Slika 2: Gibanje stopenj razdrobljenosti strankarskih aren po občinah od leta 1990 do leta 2002	67
Slika 3: Gibanje stopenj agregacije strankarskih aren po občinah od leta 1990 do leta 2002	68
Slika 4: Umestitev obravnavanih občin v Sartorijev poenostavljeni model	71

KAZALO HISTOGRAMOV

Histogram 1: Volilna udeležba po posameznih volitvah	42
Histogram 2: Sestava koalicije in opozicije leta 1990 po številu sedežev	44
Histogram 3: Delež glasov list kandidatov, ki so prišle v občinski svet občine Gorenja vas-Poljane	45
Histogram 4: Sestava koalicije in opozicije v občini Gorenja vas-Poljane leta 1994, leta 1998 in leta 2002 po številu sedežev	46
Histogram 5: Razmerje moči med koalicijo in opozicijo v OS občine Gorenja vas-Poljane po volitvah leta 1994, leta 1998 in leta 2002 po številu sedežev	47
Histogram 6: Deleži glasov list kandidatov, ki so prišle v občinski svet občine Škofja Loka	47
Histogram 7: Sestava koalicije in opozicije v OS občine Škofja Loka leta 1994, leta 1998 in leta 2002 po številu sedežev	48
Histogram 8: Razmerje moči med koalicijo in opozicijo v OS občine Škofja Loka po volitvah leta 1994, leta 1998 in leta 2002 po številu sedežev	49
Histogram 9: Delež glasov list kandidatov, ki so prišle v občinski svet občine Železniki	50

Histogram 10: Sestava koalicije in opozicije v OS občine Železniki leta 1994, leta 1998 in leta 2002	50
Histogram 11: Razmerje moči med koalicijo in opozicijo v OS občine Železniki po volitvah leta 1994, leta 1998 in leta 2002 po številu sedežev	51
Histogram 12: Delež glasov list kandidatov, ki so prišle v občinski svet občine Žiri	52
Histogram 13: Sestava koalicije in opozicije v OS občine Žiri leta 1994, leta 1998 in leta 2002 po številu sedežev	52
Histogram 14: Razmerje moči med koalicijo in opozicijo v OS občine Žiri po volitvah leta 1994, leta 1998 in leta 2002 po številu sedežev	53
Histogram 15: Lokalne liste kandidatov po občinah v odstotkih (tudi tiste, ki niso prišle v OS)	54
Histogram 16: Skupen prikaz števila list kandidatov v občinski skupščini in v občinskih svetih po občinah	66

I. DEL

UVOD IN TEORETSKE OSNOVE

1. UVOD

Slovenska politična oblast se dolgo časa ni sprijaznila s političnim pluralizmom. Pravniki v oblastnih strukturah so sicer dopuščali tudi strankarski pluralizem in leta 1988 in v začetku leta 1989 so bile ustanovljene prve demokratične politične stranke, ki pa so se zaradi zakonskih omejitev imenovalе zveze in takšen strankarski pluralizem naj bi bil podrejen krovni SZDL. Med februarjem in aprilom 1989 so v SZDL potekale razprave o političnem pluralizmu in po osnovnem predlogu naj bi bil v Sloveniji uveden nestrankarski pluralizem, torej strank zunaj SZDL ne bi bilo. To je bila želja zlasti Zveze komunistov, predstavniki zvez in ZSMS pa so zagovarjali večstrankarstvo. Volitve leta 1990 so se približevale in konec septembra 1989 so se med opozicijskimi zvezami začela pogajanja o ustanovitvi predvolilne koalicije. Demos (demokratična opozicija) je bil ustanovljen 27. novembra 1989. Že pred tem je slovenska oblast pripravila amandmaje na slovensko ustavo, ki so bili kljub pritiskom s strani zveznih jugoslovanskih oblasti sprejeti septembra 1989. Ti amandmaji so tudi ustavno omogočali prehod iz enopartijskega sistema v večstrankarsko demokracijo. Zakon o združevanju in volilni zakon sta uzakonila pravico do političnega združevanja in v začetku leta 1990 so se nekdanje zveze preoblikovale v klasične politične stranke in prišlo je do preimenovanj. Odziv na Demos je bila tudi reorganizacija vladajočih političnih sil. Zveza komunistov se je preimenovala v Stranko demokratične prenove (ZKS), preimenujeta pa se tudi obe nekdanji pomožni komunistični organizaciji, Zveza socialistične mladine v Liberalno demokratsko stranko, Socialistična zveza delovnega ljudstva pa v Socialistično stranko Slovenije.

Prve večstrankarske volitve so v Sloveniji potekale aprila leta 1990. Takrat je bila Republika Slovenija še sestavni del Socialistične federativne republike Jugoslavije. Skupaj z volitvami v skupščino RS so potekale tudi lokalne volitve v 64 občinah s približno enako prebivalci. Ena izmed teh občin je bila tudi občina Škofja Loka, iz katere so kasneje nastale štiri nove občine: Gorenja vas-Poljane, Škofja Loka, Železniki in Žiri. Za izvedbo volitev v novo nastalih občinah je bil hkrati z zakonom o lokalni samoupravi konec leta 1993 sprejet tudi zakon o lokalnih volitvah, konec leta 1994 pa so bile opravljene prve lokalne volitve po novem sistemu, ki, kolikor je le mogoče, sledi sistematičnosti in pravno-tehničnim rešitvam zakona o volitvah v državni zbor.

Lokalna samouprava je kot celota nadvse pomembna za življenje ljudi in zato ni nepomembno, kdo sprejema odločitve v njej. Diplomsko delo se mi zdi s tega vidika nadvse zanimivo, saj bo prikazalo spremembe v strankarskih arenah od lokalnih volitev leta 1990 v takrat še skupni občini Škofja Loka do vključno lokalnih volitev leta 2002 v občinah naslednicah, Gorenji vasi-Poljanah, Škofji Loki, Železnikih in Žireh.

V Sloveniji se torej nov demokratični sistem vkoreninja že več kot desetletje in iz diplomskega dela bomo izvedeli, če so se strankarski sistemi v obravnavanih občinah v tem obdobju že utrdili.

Potrebno je poudariti, da je naloga zasnovana zgolj na rezultatih volitev v družbenopolitični zbor in kasneje v občinske svete.

1.1. PREDMET RAZISKAVE

Osrednji predmet pričujočega diplomskega dela je ugotoviti, kako se je spreminjala strankarska arena v bivši komunalni občini Škofja Loka¹. Analizirala bom prve demokratične volitve v družbenopolitični zbor Skupščine občine Škofja Loka leta 1990 in volitve občinskih svetov v občinah naslednicah, od prvih lokalnih volitev po novem sistemu leta 1994, do vključno lokalnih volitev leta 2002. To pomeni, da se bom v diplomskem delu omejila predvsem na preučevanje razvoja strankarskih aren v bivši skupni občini Škofja Loka in v štirih občinah naslednicah: Škofji Loki, Gorenji vasi - Poljanah, Železnikih in Žireh, ki so nastale s preobrazbo komunalnega sistema v sistem lokalne samouprave, kot ga poznajo po svetu. Preverila bom, če se strankarske arene v teh občinah približujejo ali morda celo že dosegajo merila strankarskega sistema, ki ga Giovanni Sartori imenuje "zmerni pluralizem" in čigar lastnosti so združljive z utrjeno demokracijo.

¹ Jugoslavija se po letu 1948 osvobodi izpod sovjetske vplivne cone in vzpostavi samoupravni model lokalne oblasti. Ta model se je imenoval komunalni sistem in je v praksi propadel, saj je država prevladala nad lokalno samoupravo in komunale obremenila s svojimi nalogami do takšne mere, da za lokalne zadeve ni ostalo prostora. Komunale so delovale kot I.stopnja državne uprave, zato so vse lokalne naloge prenesle na krajevne skupnosti, ki pa so bile slab nadomestek za občine, saj finančno niso bile samostojne in so temeljile na načelu prostovoljnosti.

1.2. HIPOTEZE

Hipoteza, ki jo bom skušala preverjati skozi diplomsko nalogo, izhaja iz Sartorijeve tipologije strankarskih sistemov in se glasi:

HIPOTEZA: Strankarski sistemi v občinah bivše komunalne občine Škofja Loka se približujejo zmernemu pluralizmu in s tem kazalcem značilnim za utrjene demokracije.

1.3. STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Diplomsko delo obsega tri vsebinske sklope.

V prvem delu bom najprej definirala različne tipe strankarskih sistemov in podala njihove značilnosti. Podrobneje bom predstavila teorijo Giovannija Sartorija, ki velja za največjega teoretika strankarskih sistemov.

V drugem, najobsežnejšem delu, bom s pomočjo spremenljivk, ki po Sartoriju označujejo lastnosti strankarskih sistemov, preverila postavljeno hipotezo. Posebej bom obravnavala volitve v družbenopolitični zbor skupščine občine Škofja Loka leta 1990 in volitve v občinske svete od leta 1994 do vključno leta 2002, saj jih zaradi dejstva, da je bivša občina Škofja Loka kasneje razpadla na štiri nove občine, ne bi bilo smiselno obravnavati skupaj. Intervjuvanci, ki delujejo v obravnavanih političnih arenah, bodo ocenili dogajanje v njih po volitvah leta 1990 in po volitvah leta 2002. Pri izbiri intervjuvancev sem pazila, da zastopajo ideološko različna mišljenja.

Zadnji, tretji del naloge, predstavlja zaključek. V njem na kratko povzemam vsebino dela in izvedem verifikacijo postavljene hipoteze.

1.4. METODE

Postavljeno hipotezo bom skušala preveriti s pomočjo različnih metod. V največji meri sem si pri raziskovanju pomagala z analizo sekundarnih virov, ki sem jo uporabila predvsem za iskanje teoretičnih osnov za nadaljnje raziskovanje. S primerjalno analizo sem iskala podobnosti in razlike med obravnavanimi strankarskimi arenami. Uporabila sem tudi analizo uradnih statistik in strukturirani intervju. V manjši meri mi je bila v pomoč tudi analiza primarnih virov (zakoni in predpisi) in opazovanje z neposredno

udeležbo, saj sem od leta 1999 do leta 2002 kot novinarka lokalnega časopisa spremljala seje OS občine Škofja Loka.

Potrebno je poudariti, da sem pri zbiranju podatkov, potrebnih za analizo, naletela na številne težave. Prva je bila iskanje rezultatov volitev v družbenopolitični zbor skupščine občine Škofja Loka, ki sem jih dobila po dolgotrajnem iskanju, razloga za to pa sta neurejenost arhivov in nepopolno poznavanje arhivskega gradiva, in v občinska sveta občin Gorenja vas-Poljane in Žiri. Predvsem uslužbenka na občini Gorenja vas-Poljane mi ni bila pripravljena posredovati zelenih volilnih rezultatov, tako da so mi po posredovanju mentorice, ki se ji ob tej priložnosti zato najlepše zahvaljujem, te rezultate posredovali z Republiške volilne komisije. Nekateri podatki (predvsem podatki o volilni udeležbi in številu neveljavnih glasovnic za občino Gorenja vas-Poljane) kljub temu še vedno niso popolni. Iz zapisnika volitev v družbenopolitični zbor skupščine občine Škofja Loka leta 1990 zaradi zapletenega izračuna tudi ni mogoče dobiti odstotkov glasov, ki so jih prejele posamezne liste kandidatov, nekateri podatki se po izračunih celo ne ujemajo. Druga težava je bila izvedba intervjujev. Nekateri, ki sem jih izbrala, da bi odgovarjali na vprašalnik, tega niso bili pripravljene storiti. Spoznala sem, da študentu pri raziskovanju nekateri preprosto niso pripravljene pomagati, kar potrjuje tudi primer odgovora na mojo prošnjo: "Do vprašalnikov (in do tistih, ki kar tako zahtevajo od nekoga, da zanj rabi svoj dragoceni čas) imam negativno stališče." Gledano v celoti pa so zbrani podatki dovolj kakovostni in omogočajo dokaj zanesljive raziskovalne rezultate.

2. OBSTOJEČA TEORIJA O RAZISKOVALNEM PROBLEMU

Za znanstvenike je bil študij strank in strankarskih sistemov vedno pomemben. Strankarske sisteme so po različnih kriterijih razvrščali številni teoretiki, npr. Maurice Duverger, Jean Blondel, Stein Rokkan, Giovanni Sartori in drugi. Opravljeni so bili številni poskusi opredelitve klasifikacije in tipologije strankarskih sistemov. V večini primerov so se ti poskusi pričeli s številom strank v različnih sistemih.

2.1. TIPI STRANKARSKIH SISTEMOV

Numerični kriterij je uporabil **Maurice Duverger** (Duverger v Mair, 1990: 285-295) in ločil:

1. Enostrankarski sistem

2. Dvostrankarski sistem

Na začetku je bil dvostrankarski sistem osnovan na konzervativni in liberalni stranki, njuna socialna in ideološka struktura pa je bila od države do države različna. V splošnem sta konzervativce podpirala aristokracija in kmečko prebivalstvo, liberalce pa srednji meščanski razred. V nekaterih državah, kot na primer v Skandinaviji, je bila aristokracija v mestih in zato se je liberalizem tam najprej pojavil na podeželju.

V drugi polovici 19.stoletja je prevlado dvostrankarskega sistema ogrozil razvoj radikalizma. Težnja po razdoru na levi je povzročila, da se je najprej na Nizozemskem, leta 1891, kasneje sta ji sledili še Francija in Danska, del Liberalne stranke odcepil in ustanovil Radikalno stranko. Na drugi strani je prodiral socializem in postal splošni evropski fenomen. Dvostrankarstvo pa kljub temu, razen v Belgiji zaradi volilne reforme leta 1899, ni bilo izkoreninjeno in se je ponovno pojavilo na osnovi socialistov in buržuazne stranke.

V Italiji se je razvil tretji tip dvostrankarskega sistema. Na eni strani je bila komunistična stranka, ki je zagovarjala diktatorstvo sovjetskega tipa, na drugi strani pa "zahodna" stranka. Duverger na podlagi omenjenega razlikuje med dvema vrstama dualizma: med *tehničnim dualizmom*, kjer je razlika med tekmujočima strankama drugotnega pomena in osnove sistema sprejemata obe stranki in *metafizičnim dualizmom*, kjer tekmovalnost med strankama zadeva naravo sistema in temeljne

koncepte življenja, ter prevzame pogled vojne religij. Dvostrankarski sistem je nepojmljiv, če je ena izmed dveh strank v osnovi totalitarna.

Naravna težnja družbe je težnja k dvostrankarskemu sistemu. Skozi zgodovino so bili vsi največji spori na dualistični osnovi, kot na primer spor med Jakobinci in Žirondisti, med Katoličani in Protestanti, med Konzervativci in Liberalci.

3. Mnogostrankarski sistem

Mnogostrankarstvo je z izjemo Velike Britanije značilnost Zahodne Evrope. Nekatere izmed držav so imele skozi zgodovino izkušnje z dvostrankarskim sistemom (Belgija do leta 1894), ostale (Italija, Nemčija, Španija in Portugalska) pa z enostrankarskim sistemom.

Mnogostrankarski sistem obstaja, ko so v njem prisotne več kot tri stranke. Vsaka država ima svoje značilnosti strankarskega sistema, vsem pa je skupna pot do mnogostrankarstva. Kot smo že omenili, je osnovna težnja k dvostrankarstvu, spremembe pa so rezultat notranje delitve.

Primer je dvostrankarski sistem v Veliki Britaniji leta 1950. Znotraj Laburistične stranke pride do razlik med zmernimi in bolj ekstremnimi, pri konzervativcih pa so bile te razlike zaradi opozicijskega položaja manj opazne. Znotraj strank so zmerni in ekstremni, tisti za vojno in tisti proti njej, spravljivi in ne spravljivi, diplomatski in doktrinski in v primeru, da te frakcije znotraj ene stranke ne morejo več ostati skupaj, pride do pojava mnogostrankarstva. Rezultat takšnih razdorov so stranke centra. Prvotna stranka, na primer Liberalna, po razdoru postane stranka centra. To je prvi način za nastanek strank centra, drugi pa je v tem primeru posledica "levičarstva". Do avtentične stranke centra pride, ko se zmerni levi in zmerni desni razidejo s prvotno težnjo in ustanovijo novo stranko.

V 50-ih in zgodnjih 60-ih letih dvajsetega stoletja je bila razlika med stabilnim dvostrankarskim sistemom v Veliki Britaniji in nestabilnimi večstrankarskimi sistememi v Weimarski Nemčiji, Četrta Francoski Republiki in povojni Italiji, očitna. Vendar pa ta tradicionalna delitev z uporabo številčnega kriterija ni bila najboljša. Upoštevane niso bile manjše evropske demokracije z večstrankarskim sistemom, kot so Belgija, Nizozemska, Švica in Skandinavske države, ki niso bile nič manj uspešne in stabilne od angleškega dvostrankarskega sistema. To je bil razlog za začetek iskanja bolj primerne klasifikacije. (Mair, 1990:17-20)

Jean Blondel (Blondel v Mair, 1990: 302-310) poleg enostrankarskega sistema uvede še dodatno razlikovanje:

**dvostrankarski in dvo in pol strankarski sistem,
večstrankarski sistem z eno dominantno stranko in
večstrankarski sistem brez dominantne stranke.**

Analiza strankarskih sistemov zahteva premislek o številu strank, o njihovi moči, o njihovem mestu v ideološkem prostoru, o naravi njihove podpore in o organizaciji in tipu vodstva. Za Zahodne liberalne demokracije je analizo z nekaj izjemami mogoče omejiti na prve tri značilnosti.

Blondel države na podlagi raziskave, ki je potekala od leta 1945 do leta 1966, razdeli v štiri skupine. V prvo uvršča pet držav (ZDA, Nova Zelandija, Avstralija, Velika Britanija, Avstrija), v katerih največji dve stranki dobita skupaj več kot 90% vseh glasov volivcev. Razlike v moči med tema strankama so majhne. Te države uvrsti v dvostrankarski sistem.

V drugo skupino se uvrščajo Zahodna Nemčija, Luksemburg, Kanada, Belgija in Eire. Glavni dve stranki tu dobita med 75 in 80% vseh glasov, razlike v moči med njima pa so na splošno večje kot v primeru držav iz prve skupine. Te države uvršča v tri strankarski sistem. V tem sistemu sta ponavadi dve močni stranki in ena majhna, tako da bi bilo ta sistem bolje poimenovati dvo in pol strankarski.

Naslednji dve skupini Blondel uvršča v večstrankarski sistem, kjer ima štiri, pet ali celo šest strank pomembno vlogo v političnem procesu.

Danska, Švedska, Norveška, Italija, Islandija in Nizozemska spadajo v tretjo skupino. Zanj je značilno, da dve največji stranki dobita skupaj okrog dve tretjini glasov, v sistemu pa je štiri ali pet strank, ki imajo pomembno vlogo v političnem sistemu. Ta sistem je večstrankarski z eno dominantno stranko, ki dobi okrog dve petine glasov, vsekakor pa manj kot polovico.

Zadnja skupina držav, Švica, Francija in Finska, spada v večstrankarski sistem brez dominantne stranke. Tri ali štiri stranke imajo enake možnosti za tvorbo koalicije, dve največji stranki pa na volitvah dobita skupaj okrog polovice vseh glasov.

Strankarski sistem je zanj popolnoma definiran, ko upoštevamo tudi položaj strank v ideološkem prostoru. Moč strank je najbolj razpršena v primeru večstrankarskega sistema brez dominantne stranke.

Za isto klasifikacijo strankarskih sistemov se zavzema tudi **Stein Rokkan** (več v Rokkan v Mair, 1990: 311-315).

Robert A. Dahl (Dahl v Mair, 1990: 296-301) pravi, da *enostrankarski sistemi*, razen v primeru, ko vlade prepovejo obstoj opozicijskih strank, kot na primer v Mehiki in v Indiji, ne morejo obstajati in tudi ne obstajajo.

Največja stopnja koncentracije opozicije obstaja v *dvostrankarskem sistemu*, kjer ima nevladna stranka monopol v opoziciji. Sistem dveh dominantnih strank izven angleško govorečega sveta in njegovih con vplivanj ni bil veliko posneman. Izmed tridesetih držav, ki je leta 1964 imelo opozicijske stranke, jih je bilo le osem upoštevanih kot dvostrankarske v prvotnem smislu in le dve, Urugvaj in Avstrija, nista bili angleško govoreči. Angleški dvostrankarski sistem obstaja le v Angliji in na Novi Zelandiji, medtem ko je v Avstraliji ena izmed dveh glavnih strank koalicijska dveh strank, v Kanadi pa je tretja stranka mnogo bolj znana kot v ZDA ali v Angliji. Anglija je bila dvostrankarska od leta 1880 do leta 1920.

V *večstrankarskem sistemu* je opozicija razdeljena med več strank.

Dahl države razvršča na podlagi pomembnosti strank in glasovanja v parlamentu. Znotraj strank so na podlagi tega kriterija lahko opazne številne frakcije. Italijanski in francoski komunisti so bili pri glasovanju precej enotni, ostale stranke manj. Dahl ti dve dimenziji povzame v štiri kategorije:

- dvostrankarski sistem z visoko stopnjo enotnosti znotraj stranke (Velika Britanija),
- dvostrankarski sistem z nizko stopnjo enotnosti znotraj stranke (ZDA),
- večstrankarski sistem z relativno visoko stopnjo strinjanja znotraj strank (Švedska, Norveška, Nizozemska),
- večstrankarski sistem z relativno nizko stopnjo strinjanja znotraj strank (Italija, Francija).

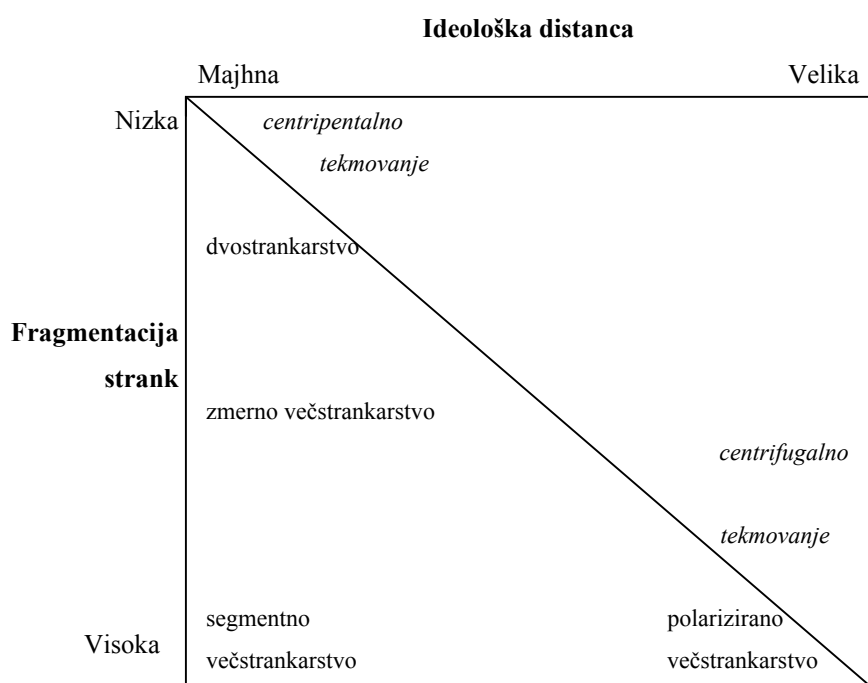
Najbolj učinkovita in izčrpna tipologija pa je tipologija **Giovannija Sartorija**, ki jo bom natančneje predstavila v naslednjem podpoglavju.

2.2. SARTORIJEVA RAZVRSTITEV STRANKARSKIH SISTEMOV

Sartorijeva klasifikacija je drugačna od klasifikacij ostalih teoretikov. Po Sartoriju mora biti stranka poleg tega, da je registrirana in aktivna, tudi **relevantna**, da se vključi v analizo strankarskega sistema. Ni nepomembno, koliko je strank, saj njihovo število pove, do katere mere je politična moč fragmentirana - nefragmentirana, razpršena ali koncentrirana, vendar pa numerični kriterij klasifikacije ni tako zelo pomemben. Potrebno je namreč vedeti, kako šteti. Res je, da je število glasov in število sedežev

osnoven in najbolj viden podatek, vendar pa morajo stranke poleg tega, da pridejo v parlament, imeti tudi moč pri odločanju. Sartori je za razvrstitev strankarskih sistemov uporabil dva različna kriterija: **fragmentiranost strankarske arene**, ki upošteva tako velikost oziroma moč (vpliv) strank kot tudi število strank in **ideološko distanco** (značilnosti interakcij med strankami): oddaljenost strank na kontinuumu levo-desno, odnos stranke do drugih strank, odnos do prejšnjega režima,... Več kot je strank, večji in bolj kompleksen je sistem. (Sartori v Mair, 1990: 317-319)

Slika 1: Sartorijev poenostavljeni model



Vir: Sartori v Mair, 1990:348

2.2.1. Kriteriji relevantnosti po Sartoriju²

Kriterij o relevantnosti stranke Sartori poimenuje "kriterij štetja". Ena izmed možnosti je izločanje strank, ki ne dosegajo volilnega praga in višji kot je ta prag, manj je v sistemu nerelevantnih strank.

Da pa stranke zaslužijo ime relevantne, morajo izpolnjevati dodatne pogoje, ki se kažejo v:

- **moči stranke:** -*volilna moč*: volilni glasovi se pretvorijo v sedeže,
-*parlamentarna moč*: število sedežev v parlamentu in štetje le-teh je po volitvah najpomembnejše in edino, kar šteje, ko so volitve mimo, zato moč stranke merimo s številom sedežev, ki jih ima v parlamentu;
- **koalicijskem (vladnem) potencialu stranke:** stranka za sestavo vladne večine potrebuje druge stranke, ki pa so si med seboj ideološko podobne.

Postavlja se vprašanje, kdaj v večstrankarskem sistemu stranko šteti in kdaj ne?

Manjšinska stranka je nerelevantna, če ni članica koalicije. To pravilo velja le za stranke, ki so vladno usmerjene in ideološko sprejemljive koalicijske partnerice. Italijanski in francoski komunisti so na volitvah dobili četrtno in celo več kot tretjino vseh glasov, vendar je bil njihov koalicijski potencial 25 let enak nič. Bilo bi torej nesprejemljivo, če teh dveh strank ne bi šteli. Zato je Sartori formuliral drugo pravilo štetja, ki temelji na:

- **izsiljevalskem potencialu** opozicijsko naravnanih strank. Stranka vpliva na taktiko strank s koalicijskim potencialom, ima moč blokirati odločitve;
- **učinkovanju na taktiko in smer strankarskega tekmovanja**, od centripetalnega k centrifugalnemu ali levo ali desno ali v obe smeri vladno naravnanih strank.

Tekmovanje je lahko CENTRIFUGALNO (center pri tem tekmovanju oslabi, podpora glasov se iz centra prestavi na zunanjo stran in moč dobijo ekstremne stranke) ali CENTRIPENTALNO (težišče je nagnjeno k centru, stranke za rešitev problematik iščejo konsenz).

Strank, ki nimajo niti koalicijskega niti izsiljevalskega potenciala, ne moremo imeti za relevantne. Nasprotno pa so relevantne tiste stranke, ki so ali v igri pri sestavi koalicije ali pa so v opozicijski areni tekmovalno usmerjene.

² Povzeto po Sartori, 1976: 121-124

Sartori dodaja, da mora biti štetje inteligentno. Če stranka vlada sama skozi daljše časovno obdobje in ima absolutno večino sedežev, torej šteje več kot vse ostale stranke skupaj, govorimo o razredu predominantnega strankarskega sistema. Poleg predominantnega razreda Sartori razvršča drugače tudi hegemonski sistem, ki se uvršča med netekmovalne strankarske sisteme, kjer so poleg ene stranke lahko prisotne tudi stranke drugotnega pomena, ki pa jih ne moremo preprosto izpustiti (primer Poljske in Mehike pred letom 1976). Ta sistem Sartori poimenuje hegemonski. Inteligentno štetje v tem primeru pomeni, da se kot prva šteje hegemonška stranka, nato pa ločeno še obrobne stranke, ki štejejo manj.

Sartori v nadaljevanju loči med zmernim in polariziranim pluralizmom. Ta dva razreda ne moreta temeljiti zgolj na številčni osnovi. V tej točki število strank postane drugotnega pomena, ideološka oddaljenost pa prvotnega. Numerični kriterij velja le v strukturalno konsolidiranih (utrjenih) strankarskih sistemih. Medsebojne interakcije med tremi do petimi strankami, kolikor približno jih je v zmernem pluralizmu, so različne kot med šestimi do osmimi strankami v polariziranem pluralizmu. Fragmentacija strankarskega sistema je lahko rezultat številnih vzajemnih dejavnikov, lahko odseva položaj segmentacije ali položaj polarizacije, ideološke oddaljenosti. Fragmentiran in nepolariziran je tip zmerne pluralizma, kjer gre za majhno fragmentiranost, do pet strank. Fragmentiran in polariziran je tip polariziranega pluralizma, kjer je prisotnih več kot pet strank.

2.2.2. Sedem strankarskih razredov po Sartoriju³

Na podlagi dveh kriterijev, števila relevantnih strank in ideološke oddaljenosti, Sartori strankarske sisteme klasificira v sedem razredov. Potrebno je poudariti, da so vsi navedeni primeri držav vzeti iz njegove teorije, o kateri je pisal leta 1976.

Tradicionalni enostrankarski sistem razdeli v tri kategorije:

- **Monopolni enostrankarski**

Politična moč je v rokah ene same stranke, vse druge so prepovedane.

³ Povzeto po Sartori, 1976:131-145

Ko ena stranka šteje več kot vse druge skupaj, govorimo o:

- **Hegemonskem sistemu**

Ta sistem dovoljuje tudi druge stranke, ki delujejo kot "sateliti" in glavni stranki niso konkurenčne.

- **Predominantnem sistemu**

Ta sistem ima le malo skupnega z dominantno stranko, o kateri so govorili številni avtorji. Kategorija je bila predlagana približno istočasno kot Duvergerjeva in Almondova. Dominantna stranka je kategorija, ki zamenja stranko s strankarskim sistemom. Omemba dominantne stranke ne ustanovi niti razreda niti tipa strankarskega sistema. Predominantni sistem spada v območje strankarskega pluralizma. V tem sistemu tekmuje veliko število političnih strank, vendar je le ena predominantna, ima absolutno večino in vlada, dokler zmaguje na volitvah. Absolutna večina pa ni edina pot k predominantnosti. Na Norveškem, Švedskem in Danskem imajo na primer manjšinske vlade. Predominantni strankarski sistem je torej ponavadi označen z njegovo največjo stranko, ki ima absolutno večino sedežev, izjema pa so države, ki ne delujejo po načelu absolutne večine. V teh primerih je lahko prag manjši, do točke, do katere manjšinska enostrankarska vlada še deluje. Nedominantnim strankam je dovoljeno obstajati in obstajajo kot legalne in legitimne, če že ne kot uspešne tekmice predominantni stranki. Sistem je torej več kot enostrankarski, vendar ni rotacije na oblasti. Če ena stranka vlada skozi daljše obdobje, to pelje v enostrankarski sistem, če ne, je to podtip večstrankarskega sistema. Tekmovanje sicer obstaja, vendar ni realne možnosti za zamenjavo na oblasti. Tak sistem se ponavadi zamenja, ko umre vodja vladajoče stranke, deluje pa kot enostrankarski sistem. V tem in v dvostrankarskem sistemu se narava strankarskega sistema lahko kmalu spremeni. Kriterij pri predominantnem sistemu ni število strank, temveč razmerje moči med njimi.

Med tekmovalne strankarske sisteme Sartori uvršča:

- **Klasični dvostrankarski sistem**

Gre za relativno enostaven strankarski sistem, za najboljše poznano kategorijo. Vprašanje je, koliko držav z dvostrankarskim sistemom sploh obstaja. Vsak teoretik zagovarja drugačen seznam dvostrankarskih držav, v splošnem pa vsi kot primere klasičnih dvostrankarskih držav omenjajo Anglijo, ZDA, Novo Zelandijo, Avstralijo, kjer so sicer tri relevantne stranke (Delavska stranka na eni strani in Zveza Liberalne in Deželne stranke, ki pa med seboj ne tekmujeta in sta dve zgolj simbolično, na drugi strani) in Kanado, ki ima prav tako pomanjkljivosti, lahko pa prištejemo tudi Avstrijo.

Dvostrankarstvo se je dalj časa ohranilo zgolj v treh državah: v Angliji, v ZDA in na Novi Zelandiji. Ker pa je oddaljenost med angleškim in ameriškim sistemom velika, ju ima le malo smisla klasificirati skupaj. Tudi če obstaja tretja stranka in ni potrebe, da bi jo ena od glavnih dveh vključila v koalicijo, torej lahko ena izmed glavnih vlada sama, govorimo o dvostrankarskem sistemu. Vladanje ene same stranke je glavna značilnost dvostrankarskega sistema. V primeru, da dalj časa vlada ista stranka, to vodi v predominantni sistem. V dvostrankarskem sistemu obstaja realna možnost za zamenjavo na oblasti. Razlika med glavnima strankama je namreč dovolj majhna, da ima opozicijska stranka možnost postati vladna, vendar pa gre ponavadi res le bolj za možnost, kot za dejanski vladni preobrat.

Pogoji dvostrankarstva:

1. Dve stranki tekmujeta za absolutno večino sedežev;
2. Ena izmed dveh strank na volitvah uspe in dobi parlamentarno večino;
3. Zmagovalna stranka želi vladati sama;
4. Rotacija na oblasti se lahko pričakuje.

Dvostrankarski sistemi so težki, ker predstavljajo preobrat politike kot celote, in redki. V Angliji sta bili od 1885 do 1910 glavni Liberalna in Konzervativna stranka, vendar kar na šestih izmed osmih volitev ni prišlo do resnične enostrankarske vlade. Konzervativci so potrebovali podporo Liberalne Unije, Liberalci pa Irskih nacionalistov. V medvojnem obdobju 1918-1935 postanejo Laburisti druga največja stranka, Liberalci pa preživijo zgolj kot relevantna tretja stranka. Anglija je bila klasično dvostrankarska le okrog 30 let.

Dvostrankarski sistem je bil razložen po Downsovem modelu strankarskega tekmovanja, kjer stranke tekmujejo centripetalno. To tekmovanje ustvarja konsenz. V ameriški družbi je potencialni konflikt velik, ni pa prenesen na raven strankarskega sistema. ZDA je edina industrijska družba, ki nima delavske stranke in to zaradi zgodovinskih okoliščin in narave njenega dvostrankarstva.

Sartori je razdrl tudi tradicionalni večstrankarski sistem na:

- **Polarizirani pluralizem**

Polarizirani ali ekstremni pluralizem je sistem z več kot petimi do šestimi relevantnimi strankami in sledi dualistični logiki. Meja ni pet (ali šest) strank, temveč okrog pet (ali šest). Strankarska igra se spremeni z večanjem števila strank nad pet. Kontrolna spremenljivka je ideološka oddaljenost. Analize temeljijo na izkušnjah Nemške

Weimarske Republike v 20-ih letih dvajsetega stoletja, Francoske četrte Republike, Čila (do septembra 1973) in Italije v 80-ih 20.stoletja.

Značilnosti:

1. *Prisotnost relevantnih antisistemskih strank v opoziciji*, posebno Komunistične ali Fašistične stranke in tudi drugih, ki skušajo spodkopavati legitimiteto režima. Nasprotovanje je načelne narave, gre za načelno opozicijo, in ne zaradi problematik. Opozicija nasprotuje obstoječemu sistemu in skuša spodbiti njegovo legalnost in legitimnost. Med koalicijo in antisistemskimi opozicijskimi strankami je maksimalna ideološka oddaljenost.

2. *Obstoj dvojne opozicije*, kjer znotraj opozicije najdemo dve skupini strank, ki ne moreta nastopiti vzajemno kot drug močan pol nasproti vladajoči koaliciji. Del opozicijskih strank je bližje vladajočim strankam kot drugim opozicijskim strankam. Za polarizirani pluralizem ni značilna unilateralna opozicija, kjer vse opozicijske stranke združijo moči in nastopijo proti vladajoči koaliciji. V tem sistemu se opoziciji izključujeta in tako ne moreta združiti sil.

3. *V centru je ena stranka* (Italija) ali *skupina strank* (Francija, Weimarska Nemčija), okoli katere se na ideološkem kontinuumu kopičijo ostale stranke. V odnosih med strankami ni čiste bipolarnosti, temveč gre bolj za sredinsko usmerjenost. Sistem je multipolaren, tekmovalni mehanizmi se nagibajo k centru, ki se mora soočiti z obema poloma, levim in desnim.

4. *Velika ideološka polarizacija*. Če ima politični sistem antisistemsko, dvojno opozicijo, je center odvrnjen od centripetalnega tekmovanja. V vseh obravnavanih državah je bilo politično mnenje visoko polarizirano. Med nasprotujočima si poloma obstaja velika razlika v mnenju. Sistem je osnovan na centru, ki se boji ekstremizma. Položaj centra je posledica polarizacije.

5. *Centrifugalno tekmovanje* prevladuje nad centripetalnim. Center slabi in vseskozi izgublja glasove zaradi enega ali celo obeh ekstremnih koncev. V Četrtni francoski Republiki se do vstopa Komunistov v vlado, oktobra leta 1947, v volilni areni ni pojavilo nobeno nasprotno gibanje. Leta 1951 je sledila reakcija Gaullistov in RFP stranka je preplavila državo. Štiri stranke so se usidrale med oba pola. Na volitvah leta 1946 so dobile 73.5 % vseh glasov, na naslednjih pa le še 51 %, največjo izgubo so doživeli Krščanski demokrati. Leta 1956 se centrifugalna tendenca nadaljuje. Gaulliste dedno zamenja stranka Poujade surge.

6. *Kongenitalni ideološki vzorec*, pri katerem med strankami ni soglasja o temeljnih značilnostih političnega sistema. Ko pride do velike razsežnosti ideološkega prostora, se vodstvo strank v njem ne strinja ne le o politikah, temveč, in kar je še bolj pomembno, tudi ne o temeljih političnega sistema. Ideologija mora označevati visoko čustveno vpletanje v politiko in v duševnost, "formo mentis", ki ima korenine v kulturi. Ko postane politični sistem stabilen, postanejo stranke kanal politične družbe.

7. *Neodgovorna opozicija*. Centralna ali vodilna stranka ni izpostavljena alternativni. Ekstremne stranke so namreč že v principu izločene iz igre, saj v normalnih okoliščinah niso predvidene, da bi vladale. V teh pogojih alternativne koalicije ne moremo imeti. Dostop v vlado je omejen na center-levo ali center-desno, torej gre le za obrobne spremembe, ki vsebujejo vladajoče stranke, ki menjajo koalicijske partnerje v njihovi okolici. Kjer obstaja alternativna koalicija, so vse relevantne stranke vladno usmerjene in tudi sprejemljive kot vladne.

8. *Politika zunaj meja postavljenih pravil o tekmovanju*. Tekmovalna politika poleg tekmovanja vsebuje tudi pravila tekmovanja. Na strani opozicije je politika prevelikih obljub, kar se razlikuje od tekmovalne politike, ki sestoji ne le iz tekmovanja, torej kako blizu so si med seboj tekmujoče stranke, temveč tudi iz pravil tekmovanja. Tekmovalna politika izvira iz ekonomije, kjer ekonomsko tekmovanje pogojuje ne monopolni trg in dobrine, takšne kot so. Tekmovalna politika mora biti pravično tekmovanje in razlika med odgovorno in neodgovorno opozicijo je enaka razliki med poštenim in nepoštenim političnim tekmovanjem. Ena stranka vzame podporo drugi stranki zaradi močnejših obljub in nagovorov, ki pa jih potem ne more izpolniti.

▪ **Zmerni pluralizem**

Za zmerni pluralizem velja, da na eni strani meji na dvostrankarski sistem, na drugi strani pa na polarizirani pluralizem. Bistveno zanj je vladanje koalicije, ki ima alternativo. V ostalih pogledih doseže visoko stopnjo strinjanja z dvostrankarskim sistemom. S primerom zmerne pluralizma se srečamo, če več kot dvostrankarski sistem ne vsebuje antisistemskih strank in bilateralne opozicije. Stranke naj bi bile vsaj tri, navadno pa jih je do pet ali do šest (raven zmerne razdrobljenosti) in običajno nobena od njih nima absolutne večine. Vendar pa je številčni kriterij lahko tudi vprašljiv. Če število strank narašča, in še vedno pripadajo "istemu svetu", sprejemajo legitimnost političnega sistema in se podrejajo njegovim pravilom, fragmentacije političnega sistema ne moremo pripisati ideološki polarizaciji. V tem primeru fragmentacija pripada multidimenzionalni konfiguraciji: segmentirani družbi. Države, ki

jih uvrščamo v rubriko **segmentiranega pluralizma** so: Belgija s tristrankarskim formatom, Luksemburg, Švica in Nizozemska z večstrankarskim sistemom, Avstrija z dvostrankarskim formatom in Libanon. Seznam bi se lahko povečal, če bi vključili vse večetnične družbe. Vključeval bi Izrael, kandidatka bi bila tudi Indija, težko bi izključili Kanado. Črto med segmentiranimi družbami in tistimi, ki so že opredeljene kot kulturno heterogene, je težko potegniti. Lorwin pravi, da je segmentirani pluralizem organizacija družbenih gibanj, izobraževalni in komunikacijski sistem, prostovoljna združenja in politične stranke po liniji religiozne in ideološke cepitve. (Lorwin v Sartori v Mair, 1990:338-339) Za Sartorija je to primarno družbeno-kulturna tvorba. Segmentacija ni posledica strankarskega sistema, saj imajo te države različne strankarske sisteme.

Značilnosti zmerne pluralizma so:

- Število strank se skrči do ravni *zmerne razdrobljenosti* (5-6 relevantnih strank).
- Relativno *majhna ideološka oddaljenost* med relevantnimi strankami. Vse stranke so vladno usmerjene. Opozicija je unilateralna, vse stranke so ali na levi ali na desni. Razlika med zmernim in polariziranim pluralizmom je v ideološki oddaljenosti med strankami.
- *Bipolarna koalicijska izoblikovanost*: strankarska arena zmore oblikovati dve alternativni koalicijski vladi.
- *Centripetalno strankarsko tekmovanje*, kjer prevladujejo sredotežne sile.
- Relevantne *antisistemske stranke* v tem sistemu *ne obstajajo*.
- V sistemu *ne obstaja ena prevladujoča stranka ali skupina strank*, ki bi bila v centru, druge pa bi okoli nje krožile;
- *V opoziciji ni bipolarnosti*.
- V strankarski areni je *doseženo soglasje* glede temeljev političnega sistema.
- Možnost *alternativne koalicije*.
- Stranke z manjšimi možnostmi pridobitve oblasti v tekmovanju volivcem *ne obljublajo nerealnih obljub*.

▪ **Atomizirani sistem**

Pri tem sistemu, za katerega je značilno veliko število strank, 10, 20 ali celo več kot 20, ne potrebujemo natančnega štetja. Z večanjem števila se položaj ne spremeni veliko. Atomizirani sistem ni sistem, ki bi deloval skozi daljše časovno obdobje. Gre za prehoden pojav, za izbruh velikega števila strank v procesu prehoda v demokracijo.

Politične sisteme držav, v mojem primeru občin, uvrščamo v Sartorijevo klasifikacijo razredov strankarskih sistemov na podlagi vrednosti spremenljivk, ki po Sartoriju (1976: 131-145) označujejo lastnosti strankarskih sistemov. Te spremenljivke so:

- ◆ centripetalnost-centrifugalnost
- ◆ antisistemskost
- ◆ bipolarnost v koaliciji
- ◆ bipolarnost v opoziciji
- ◆ značilnost koalicije
- ◆ značilnost opozicije
- ◆ razdrobljenost strankarske arene
- ◆ agregacija strankarske arene
- ◆ polarizacija strankarske arene

V nadaljevanju bom podrobneje predstavila mero razdrobljenosti in mero agregacije, ki ju bom za obravnavane strankarske arene izračunala v naslednjem delu, ter mero polariziranosti.

2.3. RAZDROBLJENOST STRANKARSKE ARENE

Za podrobnejši opis strankarske arene je potrebno poleg števila relevantnih političnih strank in neodvisnih list kandidatov, poznati tudi razporejenost volilne moči med njimi. Mere fragmentiranosti omogočajo primerjalno preučevanje števila relevantnih političnih strank, saj za razliko od preprostega štetja strank po subjektivnih merilih uvajajo sistematičnost in upoštevajo tudi velikost oziroma moč (vpliv) strank. Različne mere fragmentiranosti različno upoštevajo število, velikost in moč strank. Smiselno jih je izračunavati na osnovi daljših časovnih obdobj. Po štirih izvedenih lokalnih volitvah bomo primerjali sisteme v obravnavanih občinah s pomočjo Raevega indeksa frakcionalizacije (F_p)⁴, ki upošteva vse stranke, ki so prišle v občinsko skupščino oziroma v občinske svete.

⁴ Države z zmernim strankarskim pluralizmom so imele na podlagi izračunov na vzorcu 25 držav in Sartorijeve tipologije (1976: 314) v obdobju 1945-1973 povprečni indeks frakcionalizacije od 0,614 (Zahodna Nemčija) do 0,801 (Švica).

Raev indeks frakcionalizacije:

$$Fp = 1 - \sum_{i=1}^N \pi^2$$

kjer je N število strank, π je delež sedežev, ki jih ima v parlamentu i-ta stranka.

(Sartori, 1976: 307)

2.4. AGREGACIJA STRANKARSKE ARENE

Mere razdrobljenosti strankarskih aren bomo dopolnili z merami agregacije strankarskih aren. Predstavili bomo indeks agregacije (Ia), ki se izračuna na podlagi formule, ki Ia enači z razmerjem med deležem sedežev največje liste kandidatov in številom list kandidatov v občinski skupščini oziroma v občinskem svetu. (Fink-Hafner, Krašovec, 2000: 169-170) Konsolidirana je tista strankarska arena, kjer indeks agregacije raste in je moč v rokah čedalje manjšega števila strank. Vrednost indeksa bomo predstavili na podlagi podatkov o občinskih arenah takoj po lokalnih volitvah, izvedenih od leta 1990 do leta 2002.

2.5. POLARIZIRANOST STRANKARSKE ARENE

Eden osrednjih politoloških teoretskih konceptov je ideološki kontinuum oziroma dimenzija levo-desno. Njegove vsebine splošno ni mogoče opredeliti, saj se razlikuje v času in prostoru in je zato vprašljiva pri uporabi v empiričnih raziskavah in vzbuja pomisleke o njegovi pomembnosti v teoretskih modelih. V veliki večini držav pa se, kljub številnim spremembam, že daljše časovno obdobje uporablja za konvencionalno označevanje objektov in procesov. Tudi politične stranke se običajno same uvrščajo nanj. En pol te razsežnosti je bil kljub spremembam največkrat povezan s poudarjanjem horizontalne družbene ravni in enakosti, z zavzemanjem za redistribucijo družbenih dobrin, z zaupanjem v spremembe in družbeni napredek ter z usmerjenostjo v prihodnost, skratka z opredelitvami, ki jih običajno označimo kot bolj levičarske. Nasprotno je bil drugi pol običajno bolj povezan s poudarjanjem vertikalne družbene ravni, s sprejemanjem družbene in cerkvene hierarhije, z zavzemanjem za profitno motivacijo in neovirano svobodno podjetništvo, ter s spoštovanjem tradicije in ohranjanjem statusa quo. Te opredelitve običajno označimo kot bolj desničarske. Kot

sinonim za levo-desno se pojavlja tudi liberalno-konservativno ali radikalno-konservativno. (Kropivnik, 2001: 138-139)

Vsebinsko je ideološki kontinuum levo-desno precej neopredeljen, dejansko pa zelo ukoreninjen v glavah volivcev. Kot tak je dobil pomembno mesto pri političnem opredeljevanju in politološkem raziskovanju tudi v novih demokracijah.

2.5.1. Mera polariziranosti

Sartorijeva dvodimenzionalna tipologija političnih sistemov temelji na "fragmentiranosti, to je na številu in velikosti strank ter porazdelitvi moči med njimi, in polariziranosti, to je na razsežnosti ideoloških razlik med političnimi strankami oziroma skupinami njihovih pristašev". (Kropivnik, 2000: 178)

Mero polariziranosti sta razvila Sani in Sartori (Sani in Sartori v Kropivnik, 2000:184). Anketirane sta ločila na kontinuumu levo-desno glede na strankarske opredelitve, izračunala sta "centre skupin na kontinuumu levo-desno ter nato kot indikatorje polariziranosti uporabila razdalje med centri skupin. Pomanjkljivost teh indikatorjev je bila v pripisovanju enake teže vsem strankam oziroma skupinam njihovih pristašev, ne glede na njihovo številčnost. Tako je vrednost indikatorjev lahko visoka zaradi ideološke oddaljenosti dveh velikih skupin ali pa velike in majhne skupine oziroma dveh majhnih skupin, kar seveda v vsebinskem smislu ni primerljivo." (Kropivnik, 2000: 184)

Navedeno pomanjkljivost je z mero polariziranosti, ki upošteva tudi vse značilnosti velikih strank oziroma njihovih pristašev, odpravil Powell (Powell v Kropivnik, 2000). Mera temelji na standardnem odklonu obteženih centrov skupin pripadnikov strank od skupnega povprečja na ideološkem kontinuumu levo-desno. V obliki enačbe jo zapišemo:

$$P = \sum_{i=1}^p \eta \cdot \frac{(x_i - x)^2}{N - 1}$$

kjer je:

P -mera polariziranosti,

X_i -center(povprečje) opredelitev pristašev stranke i na lestvici levo-desno,

X -center opredelitev vseh anketiranih na lestvici levo-desno,

η -število pristašev stranke i,

N -število vseh anketiranih in,

p -število strank.

(Powell v Kropivnik, 2000:184)

Vrednosti P se raztezajo od 0 do največ blizu 5, če za merjenje odgovorov uporabimo standardno desetstopenjsko lestvico. Višja kot je vrednost, večja je polariziranost v sistemu.

Po raziskavah Kropivnika (Kropivnik, 2000) so slovenski anketiranci v preteklem desetletju največ strank uvrstili okrog sredine ali celo v samo sredino ideološkega kontinuuma levo-desno. Ideološke razlike v preteklem desetletju med slovenskimi političnimi strankami niso bile velike. "Po večjem prispevku k sicer majhni skupni polariziranosti oziroma po nesredinskosti svojih volivcev sta torej v preteklem desetletju izstopali predvsem dve stranki, ki sta se sčasoma ideološko izraziteje profilirali: ZLSD v levico in SKD v desnico." (Kropivnik, 2000:195)

Z levim polom ideološkega kontinuuma se v preteklem desetletju v Sloveniji povezujejo predvsem "večja naklonjenost liberalizmu, pravici do splava, beguncem oziroma priseljencem iz drugih republik (če ti dve kategoriji obravnavamo povezano), demilitarizaciji in socializmu ter manjša naklonjenost verouku v šolah, slovenskemu domobranstvu in vračanju premoženja. Z desnim polom pa se navedene vrednote, procesi in pojavi povezujejo ravno obratno. Za desni pol ideološkega kontinuuma so tako značilni večja naklonjenost verouku v šolah, slovenskemu domobranstvu in vračanju premoženja ter manjša naklonjenost liberalizmu, pravici do splava, beguncem oziroma priseljencem iz drugih republik, demilitarizaciji in socializmu." (Kropivnik, 2001:159)

Ker pa mera polariziranosti zahteva veliko posebnih mnenjskih podatkov in odpira vprašanja o prepoznavnosti in pomenu ideološkega kontinuuma v vsaki družbi in zaradi težavnosti njenega izračuna, je na primeru štirih občin ne bom podrobneje obravnavala. Prikazala bom le, kam so na ideološkem kontinuumu levo-desno intervjuvanci umestili liste kandidatov, ki so prišle v občinsko skupščino in v občinske svete občin in na podlagi česa se po njihovem mnenju koalicije ideološko razlikujejo od opozicij.

II. DEL

RAZVOJ STRANKARSKIH AREN V BIVŠI KOMUNALNI OBČINI ŠKOFJA LOKA

UVOD

Namen tega dela diplomske naloge je ugotoviti, v kateri strankarski sistem se uvrščajo skupna občina Škofja Loka in njene štiri naslednice, občine Gorenja vas-Poljane, Škofja Loka, Železniki in Žiri. Te so po preobrazbi lokalne samouprave nastale iz skupne občine Škofja Loka in so bile na prvih lokalnih volitvah po novem sistemu leta 1994 že ločene.

Hipotezo bom najprej preverjala na podlagi številčnih kazalcev zmerne pluralizma, ki jih povezujemo z visoko utrjenimi demokracijami in nato še na podlagi kazalcev ideološke oddaljenosti, ki jih bom preverjala s pomočjo intervjujev, katerih vprašanja temeljijo še na ostalih spremenljivkah, ki po Sartoriju označujejo lastnosti strankarskih sistemov. Potrebno je poudariti, da delo temelji na obravnavi vseh list kandidatov, posebej so obravnavane tiste, ki so prišle v občinsko skupščino oziroma v občinski svet, in ne zgolj na političnih strankah.

Imena nekaterih strank so se od volitev do volitev spreminjala. Za potrebe diplomske naloge naj omenim, da so se konec leta 1989 Slovenska demokratična zveza, Socialdemokratska zveza Slovenije, Slovenski krščanski demokrati, Liberalna stranka, Zeleni Slovenije in Slovenska kmečka zveza-Ljudska stranka združile v Demokratično opozicijo Slovenije (DEMOS). Od začetka leta 1991 so se znotraj DEMOS-a kazala ostra nasprotja. Novembra 1991 se je Slovenska demokratična zveza razcepila na Demokratsko in Narodno demokratsko. Prva je še dve leti imela vlogo v slovenski politiki, druga kmalu po volitvah leta 1992 izgine. LDS se najprej pridružijo Socialisti, marca 1994 pa še Zeleni. Zveza komunistov Slovenije- Stranka demokratične prenove, se kasneje preimenuje v ZL in nato v ZLSD. Julija 1992 se je SKZ preimenovala v SLS. SDSS se preimenuje v SDS. SKD in SLS, ki sta tekmovali leta 1994 in leta 1998, se nato združita v skupno stranko, ki pa zaradi trenj ni dolgo zdržala skupaj. Del te skupne stranke je izstopil in skupaj z novimi ljudmi v politiki so ustanovili novo stranko, N.Si. Ostanek te skupne stranke se preimenuje nazaj v SLS, ki jo sestavljajo ljudje iz prejšnje SLS in SKD. Potrebno je torej vedeti, da gre v primeru N.Si na podlagi dejanj stranke in ljudi za novo stranko, ki ni primerljiva z SKD. Malce drugače je, kljub temu, da je na vseh lokalnih volitvah po novem sistemu nastopila z istim imenom, potrebno gledati tudi na SLS, ki jo leta 2002 predstavljajo ljudje iz prvotne SLS in tudi iz SKD.

3. ŠTEVILČNI KAZALCI ZNAČILNOSTI STRANKARSKIH AREN

Številčni kazalci značilni za visoko utrjene strankarske arene so:

- število strank se približuje številu 5-6;
- indeks agregacije raste;
- indeks frakcionalizacije upada;
- relativna stabilnost volilnih pravil.

(Fink-Hafner in Krašovec, 2000: 157)

3.1. (NE)STABILNOST VOLILNIH PRAVIL

Kot smo že omenili, obstoj relativno stabilnih volilnih pravil številni teoretiki uvrščajo med relevantne kazalce zmerne pluralizma.

3.1.1. Občina Škofja Loka 1990-1994

Občinska skupščina leta 1990 je bila popoln posnetek republiške skupščine na lokalni ravni in tudi način volitev v občinske skupščine je bil del enotnega volilnega sistema kot del delegatskega sistema in zakonsko urejen skupaj z volitvami v tri zборе republiške skupščine. Takratna skupščina občine Škofja Loka je bila sestavljena iz treh zborov, v vsakega od njih se je volilo po 23 delegatov. To so bili družbenopolitični zbor, zbor krajevnih skupnosti in zbor združenega dela (iz gospodarstva, prosvete in kulture, sociale in zdravstva, državnih organov, finančnih organizacij, društev ter aktivnih vojaških oseb in civilnih oseb v oboroženih silah, drobnega gospodarstva in kmetijstva in gozdarstva). Skupaj je imela Skupščina 69 članov.

Volitve so za vsakega od treh zborov potekale po drugačnem volilnem sistemu. Volitve v družbenopolitični zbor občin so potekale 22. aprila 1990 po proporcionalnem sistemu, ki pa je bil precej zapleten. Volivec se je lahko odločil ali za eno od predloženih list kandidatov, ali za več list, ali za kombinacijo list kandidatov, ali za enega kandidata ali pa za več kandidatov, zato je bil izračun, koliko odstotkov je prejela posamezna lista kandidatov zahteven in na podlagi zapisnika o delu občinske volilne

komisije sklepam, da se odstotki sploh niso računali. Volili smo tudi zbor krajevnih skupnosti in sicer po večinskem načelu.

Kandidaturo za volitve v družbenopolitični zbor skupščine občine Škofja Loka je vložilo pet organizacij: ZKS-SDP; Zveza za ohranitev enakopravnosti občanov; ZSMS-Liberalna stranka; SDZ, SDZS, SKD, SKZ, ZS (DEMOS) in SZDL. Vsi člani družbenopolitičnega zbora so se volili v občini kot eni volilni enoti.

3.1.1.1. Učinki volilnega sistema

Tabela 1: (Ne)selektivnost proporcionalnega sistema v skupni občini Škofja Loka

leto	Št.list kandidatov v Skupščini	Št.vseh tekmujočih list kandidatov	% list kandidatov, ki so vstopile v Skupščino
1990	5	5	100

V občinsko skupščino občine Škofja Loka je po prvih večstrankarskih volitvah uspelo priti petim strankam, toliko jih je tudi kandidiralo. Dejansko je bilo v skupščini devet strank, saj jih je bilo znotraj Demosa pet: SDZ, SKD, SKZ so imele po tri delegate, SDZS dva, ZS pa enega. Nosilec liste Demos Peter Hawlina uradno ni bil član nobene stranke, vendar ga nekateri uvrščajo k stranki SDZ. Demos je na volitvah nastopila torej z enotno listo in so volivci volili celo listo in ne vsake stranke združene v Demos posebej. Zato bom Demos obravnavala kot eno stranko, čeprav se je točno vedelo, kdo znotraj njega pripada kateri stranki.

3.1.2. Štiri nove občine 1994-2002

Volilni sistem je na lokalni ravni v primerjavi z volitvami na državni ravni nekoliko poenostavljen, tudi zanj pa veljajo temeljna načela sodobnih volilnih sistemov (zlasti načelo splošne in enake volilne pravice⁵, neposrednih volitev, svobodne volilne pravice in tajnega glasovanja). Volitve članov OS ureja zakon o lokalnih volitvah, ki ureja predvsem posebnosti lokalnih volitev, glede ostalih vprašanj (volilne organizacije,

⁵ Na lokalnih volitvah leta 2002 so volilno pravico imeli tudi tuji državljani, ki prebivajo v lokalni skupnosti, kar je postalo pravilo v evropski uniji.

procedure in tehnike) pa se delno ali v celoti nanaša na ureditev državnih volitev. Volilni sistem za volitve članov občinskega sveta je odvisen od števila članov⁶, ki se jih v občinski svet voli. V primeru, ko se voli 7 do 11 članov, se volitve opravijo po večinskem sistemu, če pa se voli od 12 do 45 članov, se volitve opravijo po proporcionalnem sistemu (9.člen ZLV). Na voljo imamo dve različici proporcionalnih volitev: a.) Občina je ena volilna enota in za razdelitev mandatov se uporablja D'Hondtov sistem.

b.) Občina je razdeljena na volilne enote, pri čemer se mora v vsaki volilni enoti voliti najmanj 5 članov občinskega sveta (22.člen ZLV). Za razdelitev mandatov se uporablja kombinacija Hareovega količnika in D'Hondtovega sistema. Mandati se dodeljujejo listam kandidatov na ravni volilne enote in na ravni občine. Na ravni volilne enote se uporabi Hareov količnik, v vsaki volilni enoti se voli najmanj pet članov OS, ki se izračuna tako, da se skupno število glasov, oddanih za vse liste kandidatov v volilni enoti, deli s številom članov občinskega sveta, ki se volijo v volilni enoti. Ostali mandati se po D'Hondtovem sistemu razdelijo na ravni vse občine na podlagi seštevka glasov, oddanih za istoimenske liste, ki so bile vložene v dveh ali več volilnih enotah. Upoštevajo se vsi glasovi v občini in ne samo ostanki. Kandidati so izvoljeni po vrstnem redu na listi, razen če je le-ta spremenjen zaradi preferenčnega glasovanja⁷. (Grad, Golobič, Svete, 2002: 23) Na dlani pa je, da volivci nimajo odločilnega vpliva. O možnostih posameznih kandidatov odločajo vrhovi strank, ko določijo, na katerem mestu bo kandidat na listi.

V občinah Gorenja vas-Poljane, Škofja Loka, Železniki in Žiri so volitve občinskih svetnikov leta 1994, 1998 in leta 2002, potekale po proporcionalnem sistemu, občine pa so bile razdeljene na volilne enote. Občina Gorenja vas-Poljane, Železniki in Žiri na tri volilne enote, občina Škofja Loka pa na štiri. Za razliko od državnih volitev je na lokalnih volitvah uveden volilni domicilni princip, kar pomeni, da v volilni enoti lahko kandidirajo le tisti, ki imajo tam stalno prebivališče.

⁶ V sodobnih evropskih ureditvah navadno že zakon določa število članov občinskega sveta, odvisno od velikosti občine. Naša zakonodaja pa določa število članov le okvirno, in sicer od 7 do 45 članov, odvisno od števila prebivalcev v občini.

⁷ Od leta 2002 se ta upošteva le v primeru, da je najmanj četrtina volivcev oddala preferenčne glasove za posamezne kandidate z liste. Število teh glasov za posameznega kandidata mora presežati 10 odstotkov števila vseh glasov, oddanih za listo.

Tabela 2: Volilni sistem in število članov občinskega sveta v občinah bivše komunalne občine Škofja Loka

Občina	Leto	Volilni sistem	Število volilnih enot	Število članov OS
Gorenja vas-Poljane	1994, 1998, 2002	proporcionalni	3	17
Škofja Loka	1994, 1998, 2002	proporcionalni	4	28
Železniki	1994, 1998, 2002	proporcionalni	3	17
Žiri	1994, 1998, 2002	proporcionalni	3	15

Iz tabele 2 lahko razberemo, da so volilna pravila v vseh štirih občinah bivše komunalne občine Škofja Loka vseskozi stabilna. Vse občine so razdeljene na volilne enote in se zato za razdelitev mandatov uporablja kombinacija Hareovega količnika in D'Hondtovega sistema.

Proporcionalni volilni sistem omogoča večjo razdrobljenost strankarske arene glede na število vseh na volitvah tekmujočih strank.

3.1.2.1. Učinki proporcionalnega volilnega sistema

Proporcionalni volilni sistem so na volitvah članov OS uporabili v vseh štirih obravnavanih občinah bivše komunalne občine Škofja Loka. V občini Gorenja vas-Poljane (tabela 3) je omenjeni volilni sistem leta 1994 dopustil vstop v OS šestim listam kandidatov oziroma 85,7% na volitvah tekmujočih list. Število list v OS se je leta 1998 povečalo na sedem, leta 2002 pa zmanjšalo na pet. Na volitvah leta 1998 in leta 2002 so v OS prišle vse na volitvah tekmujoče liste kandidatov.

V Občini Škofja Loka (tabela 4) se število list kandidatov, ki jim je uspelo priti v občinski svet, giblje med 6 in 8. Leta 1998 je v OS prišlo 6 list, leta 2002 pa se je to število povečalo na 8. Proporcionalni volilni sistem je leta 2002 dopustil vstop v OS 72,7 % na volitvah tekmujočim listam. Število list kandidatov v OS se v občini Škofja Loka od volitev do volitev ne zmanjšuje in se je po volitvah leta 2002 zopet oddaljilo od številke, značilne za visoko konsolidirane demokracije.

V OS Občine Železniki (tabela 5) se je po vseh treh volitvah uvrstilo 8 list kandidatov, leta 1998 80% vseh, ki so tekmovali.

Število list kandidatov, ki so uspele priti v OS Občine Žiri (tabela 6), se je od leta 1994 do leta 2002 zmanjšalo. Vse liste, ki so na treh volitvah kandidirale, so tudi prišle v občinski svet.

V občini Gorenja vas-Poljane in Žiri je število tekmujočih list kandidatov majhno, največ sedem, v občini Škofja Loka in Železniki pa vseskozi enajst, razen v Železnikih leta 1998, ko je tekmovalo deset list kandidatov.

Tabela 3: (Ne)selektivnost proporcionalnega sistema- primer občine Gorenja vas-Poljane

leto	število list kandidatov v OS	št.vseh tekmujočih list kandidatov	% list kandidatov, ki so vstopile v OS
1994	6	7	85.7
1998	7	7*	100
2002	5	5	100

Tabela 4: (Ne)selektivnost proporcionalnega sistema - primer občine Škofja Loka

leto	število list kandidatov v OS	št.vseh tekmujočih list kandidatov	% list kandidatov, ki so vstopile v OS
1994	7	11	63.6
1998	6	11	54.5
2002	8	11	72.7

Tabela 5: (Ne)selektivnost proporcionalnega sistema- primer občine Železniki

leto	število list kandidatov v OS	št.vseh tekmujočih list kandidatov	% list kandidatov, ki so vstopile v OS
1994	8	11	72.7
1998	8	10	80.0
2002	8	11	72.7

* Zanesljivost tega podatka ni 100%. Rezultati volitev v OS občine Gorenja vas-Poljane za leto 1998 temeljijo le na listah, ki so prišle v OS, sklepam pa, da jih je toliko tudi kandidiralo.

Tabela 6: (Ne)selektivnost proporcionalnega sistema- primer občine Žiri

leto	število list kandidatov v OS	št.vseh tekmujočih list kandidatov	% list kandidatov, ki so vstopile v OS
1994	7	7	100
1998	6	6	100
2002	6	6	100

3.2. RAZDROBLJENOST STRANKARSKIH AREN

3.2.1. Občina Škofja Loka 1990-1994

Tabela 7: Razdrobljenost strankarske arene (ob konstituiranju Skupščine po volitvah)

Volitve	Indeks frakcionalizacije
1990	0.612477

Iz tabele 7 je razvidno, da je bil indeks frakcionalizacije v skupni občini Škofja Loka po volitvah leta 1990 nizek, celo nižji od povprečnega indeksa frakcionalizacije v Zahodni Nemčiji v letih 1945-1973. Strankarska arena po teh volitvah ni bila močno razdrobljena, sestavljena je bila iz petih strank, od katerih je po moči, merjeni v številu sedežev, močno izstopala Demokratična opozicija Slovenije.

3.2.2. Štiri nove občine 1994-2002

Tabela 8: Razdrobljenost strankarskih aren- indeks frakcionalizacije (ob konstituiranju OS po volitvah)

volitve/ občina	prve volitve ⁸	druge volitve ⁹	tretje volitve ¹⁰	Povprečni Fp
Gorenja vas-Poljane	0.782008	0.816610	0.768167	0.788928
Škofja Loka	0.775510	0.757653	0.811672	0.781612
Železniki	0.823530	0.830451	0.830450	0.828144
Žiri	0.826667	0.808889	0.764446	0.800001

Iz tabele 8 je vse od prvih lokalnih volitev po novem sistemu vseskozi razvidna težnja k zmanjševanju stopnje razdrobljenosti strankarske arene le v občini Žiri (Fp se je z 0.826667 po prvih volitvah zmanjšal na 0.764446 po tretjih volitvah). V občini Škofja Loka se ta težnja povečuje (Fp se je z 0.775510 po prvih volitvah povečal na 0.811672 po tretjih), v občini Gorenja vas-Poljane se je po drugih volitvah stopnja razdrobljenosti povečala, po tretjih pa zopet zmanjšala. V občini Železniki je stopnja razdrobljenosti največja (Fp se je z 0.823530 po prvih volitvah povečal na 0.830451 po drugih in po tretjih ostal na skoraj isti stopnji). Najmanjši povprečni Fp ima občina Škofja Loka (0.781612), največjega pa občina Železniki (0.828144), ki edina presega povprečni Fp držav, ki jih po Sartoriju uvrstimo v zmerni pluralizem.

⁸ Prve lokalne volitve po novem sistemu so bile v vseh občinah po Sloveniji izvedene 4.12.1994.

⁹ Druge lokalne volitve po novem sistemu so bile izvedene 22.11.1998.

¹⁰ Tretje lokalne volitve po novem sistemu so bile izvedene 10.11.2002.

3.3. AGREGACIJA STRANKARSKIH AREN

3.3.1. Občina Škofja Loka 1990-1994

Tabela 9: Indeks agregacije ob konstituiranju občinske skupščine leta 1990

Občina	Ia po volitvah leta 1990
Škofja Loka	0.113043

Iz tabele 9 razberemo, da je bil Ia v skupni občini Škofja Loka izredno visok. Moč je bila v rokah združene opozicije DEMOS.

Tabela 10: Kazalci agregacije strankarske arene

Občina	% sedežev v Skupščini največje liste kandidatov	% sedežev v Skupščini dveh največjih list kandidatov	% sedežev v Skupščini treh največjih list kandidatov
Škofja Loka	56.5	78.2	82.5

Združena opozicija DEMOS je imela v družbenopolitičnem zboru 56.5% sedežev in jo po Blondelovi definiciji velikosti strank¹¹ uvrščamo med velike stranke.

¹¹ Blondelova definicija velikosti strank: -velika stranka: 40% vseh oddanih glasov volivcev, -srednje velika stranka: več kot 20% glasov, -majhna do srednje velika stranka: okrog 15% vseh oddanih glasov volivcev, -majhna stranka: 10% in manj glasov. (Blondel v Mair, 1990: 307-310)

3.3.2. Štiri nove občine 1994-2002

Tabela 11: Indeksi agregacije in povprečni indeksi agregacije (ob konstituiranju občinskih svetov takoj po volitvah) po občinah

občina	Ia po prvih volitvah	Ia po drugih volitvah	Ia po tretjih volitvah	povprečni Ia
Gorenja vas-Poljane	0.049020	0.033613	0.058824	0.047152
Škofja Loka	0.045918	0.053571	0.040179	0.046556
Železniki	0.036765	0.029412	0.036765	0.034314
Žiri	0.038095	0.044444	0.055556	0.046032

Tabela 11 nam prikazuje gibanje indeksa agregacije po vseh treh volitvah v vseh štirih občinah. Največji povprečni indeks agregacije ima občina Gorenja vas-Poljane, 0.047152, sledita občini Škofja Loka in Žiri, najmanjši povprečni indeks agregacije pa ima občina Železniki, 0.034314. Tabela prikazuje stalen porast indeksa agregacije za občino Žiri, od 0.038095 po prvih volitvah do 0.055556 po tretjih. V občini Železniki in v občini Gorenja vas-Poljane po drugih volitvah Ia pade, v Železnikih do 0.029412, po tretjih pa zopet naraste. Obratno je v primeru občine Škofja Loka, kjer Ia po drugih volitvah naraste, po tretjih pa pade in doseže primerjalno po volitvah v tej občini najnižjo točko, 0.040179.

V nadaljevanju bomo pogledali, katere liste kandidatov so na posameznih volitvah v obravnavanih občinah prejele največ glasov in s tem tudi največ mandatov. Analiza agregacije strankarskih aren nam v tabelah 12, 13 in 14 pokaže, da lahko pravila, po katerih se volilne glasove spreminja v sedeže občinskega sveta, nekoliko prerazporedijo volilno moč v drugačno moč v občinskem svetu, kljub temu, da je prednost proporcionalnega sistema prav v tem, da zagotavlja sorazmerno razdelitev sedežev glede na volilni izid. Največja neskladja lahko ugotovimo med deležem volilnih glasov treh največjih list kandidatov in deležem sedežev v OS treh največjih list v primeru občine Škofja Loka in občine Železniki. V primeru občine Škofja Loka so tri največje liste v OS glede na volilne izide dobile 8.7% več sedežev leta 1994, v občini Železniki

pa istega leta kar za 15% več sedežev. Leta 1998 je ta delež v občini Škofja Loka padel na 7.4%, v občini Železniki pa na 10.4%. Manjši delež sedežev (64.7%) kot volilnih glasov (66.1%) so dobile tri največje liste kandidatov v občini Gorenja vas-Poljane leta 1998. Tri največje liste kandidatov so v OS občine Škofja Loka po volitvah leta 1998 imele 82.1% vseh sedežev, v občini Žiri pa po volitvah leta 2002 80%. Najmanjši delež sedežev so tri najmočnejše liste imele po vseh treh volitvah v občini Železniki, vseskozi okrog 60%.

Tabela 12: Kazalci agregacije strankarske arene- prve volitve

občina	% vol.glasov največje liste kandidatov	% sedežev v OS največje liste kandidatov	% vol.glasov dveh največjih list kandidatov	% sedežev v OS dveh največjih list kandidatov	% vol.glasov treh največjih list kandidatov	% sedežev v OS treh največjih list kandidatov
Gorenja vas-Poljane	28.6	29.4	50.8	52.9	71.4	76.5
Škofja Loka	27.8	32.1	49.8	57.1	69.9	78.6
Železniki	22.6	29.4	36.6	47.1	49.7	64.7
Žiri	23.5	26.7	45.1	46.7	58.4	60.0

Tabela 13: Kazalci agregacije strankarske arene- druge volitve

občina	% vol.glasov največje liste kandidatov	% sedežev v OS največje liste kandidatov	% vol.glasov dveh največjih list kandidatov	% sedežev v OS dveh največjih list kandidatov	% vol.glasov treh največjih list kandidatov	% sedežev v OS treh največjih list kandidatov
Gorenja vas-Poljane	25.3	23.5	49.6	47.1	66.1	64.7
Škofja Loka	28.2	32.1	53.6	60.7	74.5	82.1
Železniki	21.4	23.5	38.7	47.1	54.3	64.7
Žiri	22.6	26.7	44.0	46.7	65.3	66.7

Tabela 14: Kazalci agregacije strankarske arene- tretje volitve

občina	% vol.glasov največje liste kandidato v	% sedežev v OS največje liste kandidatov	% vol.glasov dveh največjih list kandidatov	% sedežev v OS dveh največjih list kandidatov	% vol.glasov treh največjih list kandidatov	% sedežev v OS treh največjih list kandidatov
Gorenja vas-Poljane	26.7	29.4	50.5	52.9	73.1	76.5
Škofja Loka	27.7	32.1	44.8	50.0	61.4	67.9
Železniki	24.2	29.4	37.9	47.1	51.3	58.8
Žiri	33.8	33.3	59.5	60.0	78.7	80.0

3.3.3. Delež izgubljenih glasov po občinah

Izgubljeni glasovi so glasovi list kandidatov, ki niso dobile nobenega mandata in neveljavni glasovi. (Kropivnik v Adam, 1993: 31)

Tabela 15: Delež izgubljenih glasov po posameznih volitvah

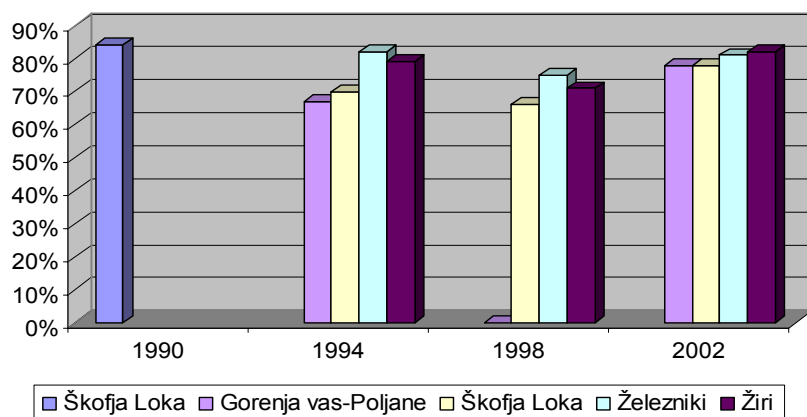
Občina/volitve	1990	1994	1998	2002
Škofja Loka	3.9*			
Gorenja vas-Poljane	-	2.7+ št.neveljavnih?	ni podatka	8.3
Škofja Loka	-	17.3	14.9	9.9
Železniki	-	19.9	13.7	11.1
Žiri	-	10.6	7.8	7.3

Največ "izgubljenih" glasov je v občini Železniki in v občini Škofja Loka. V Železnikih je bila na prvih volitvah "izgubljena" petina glasov: dodeljeni so bili trem listam kandidatov, ki so ostale brez sedežev v OS, ali so bili izločeni kot neveljavni.

* Izračun temelji na uradnem zapisniku volitev leta 1990. Verodostojnost tega podatka pa je vprašljiva, saj se seštevek veljavnih in neveljavnih glasovnic ne ujema z številom oddanih glasovnic.

3.3.4. Volilna udeležba po občinah

Histogram 1: Volilna udeležba po posameznih volitvah



Volilna udeležba je bila najvišja na prvih demokratičnih volitvah leta 1990, ko je na volišča prišlo več kot 80% volilnih upravičencev. Na naslednjih volitvah že po novem sistemu je volilna udeležba v vseh štirih občinah naslednicah nekoliko padla. Vseskozi je bila najvišja v Železnikih, najnižja pa v Gorenji vasi-Poljanah, kjer se je prvih volitev leta 1994 udeležilo slabih 67% volivcev.

Razlogi za to so lahko različni, od nezadovoljstva s ponujenimi možnostmi izbire, oblike protesta proti volilnemu ali političnemu sistemu, zasičenosti s politiko, do tihega strinjanja z večino in podobno. (Kropivnik v Adam, 1993: 31)

4. KAZALCI IDEOLOŠKE ODDALJENOSTI STRANKARSKIH AREN

4.1. UVOD

Poleg (ne)stabilnosti volilnih pravil, indeksa razdrobljenosti in indeksa agregacije, obstajajo še številne druge spremenljivke, ki so pokazatelj spreminjanja strankarske arene. V tem delu bom s pomočjo intervjujev preverjala, če so strankarske arene v novo nastalih občinah na podlagi teh spremenljivk po lokalnih volitvah leta 2002 bližje zmernemu pluralizmu kot skupna občina Škofja Loka po volitvah leta 1990. O značilnostih strankarske arene v skupni občini Škofja Loka takoj po volitvah leta 1990 sem se pogovarjala s tremi politikami, eden je ocenil tudi dogajanje v OS občine Škofja Loka po volitvah leta 2002. Za mnenje o značilnostih štirih strankarskih aren v novo nastalih občinah sem zaprosila novinarko in novinarka dveh lokalnih medijev, ki spremljata seje OS v vseh štirih občinah, o posamezni občini pa dva politika; župane občin, ki imajo veliko vlogo pri delovanju OS in občinskega svetnika iz županu nasprotnega ideološkega pola. Potrebno je poudariti, da župan občine Železniki zaradi nejasne politične situacije v tem mandatu na vprašanja ni želel odgovarjati, na vprašalnik pa se nista odzvala tudi predstavnika LDS v Žireh in v Gorenji vasi-Poljanah. Za te tri občine so mnenja tako povedali trije vprašani.

Intervjuji so potekali julija in avgusta 2003, vprašanja pa so se nanašala na naslednje spremenljivke, ki po Sartoriju (Sartori, 1976: 131-145) označujejo značilnosti političnih sistemov:

- ◆ značilnost koalicije
- ◆ značilnost opozicije
- ◆ bipolarnost v koaliciji
- ◆ bipolarnost v opoziciji
- ◆ centripetalnost-centrifugalnost
- ◆ antisistemskost
- ◆ polariziranost

Najprej bom predstavila razmerja v občinski skupščini in kasneje v vseh štirih občinskih svetih, ter nato predstavila odgovore intervjuvancev na zastavljena vprašanja.

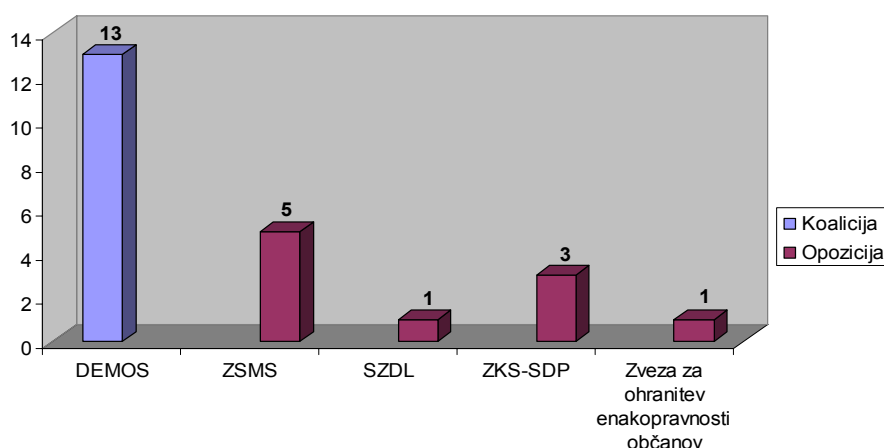
4.2. SESTAVA OBČINSKE SKUPŠČINE IN OBČINSKIH SVETOV

Po volitvah se na podlagi veljavnega volilnega sistema številko glasov, ki jih je na volitvah prejela lista kandidatov, preračuna v število sedežev. Od tega je odvisna tudi sestava koalicije. V nadaljevanju bom na kratko predstavila sestavo občinske skupščine v skupni občini Škofja Loka in sestavo občinskih svetov v občinah naslednicah..Za vsako občino posebej bomo pogledali, koliko odstotkov (odstotkov za stranke v občinski skupščini ne bomo prikazali) in koliko sedežev je na vseh štirih volitvah prejela posamezna lista kandidatov, ki je uspela priti v občinsko skupščino in kasneje v OS. Pogledali bomo, katere liste so po štirih volitvah tvorile koalicijo in katere opozicijo.

4.2.1. Občina Škofja Loka 1990-1994

Po prvih demokratičnih volitvah je bilo v občinski skupščini občine Škofja Loka 69 delegatov, od tega 23 v družbenopolitičnem zboru. Skupščino je vodil predsednik skupščine Peter Hawlina, ki nikoli ni bil član nobene stranke, je pa pristal, da ga uvrstijo na Demosovo kandidatno listo kot nosilca liste in tako je z volilno zmago Demosa postal predsednik skupščine.

Histogram 2: Sestava koalicije in opozicije leta 1990 po številu sedežev



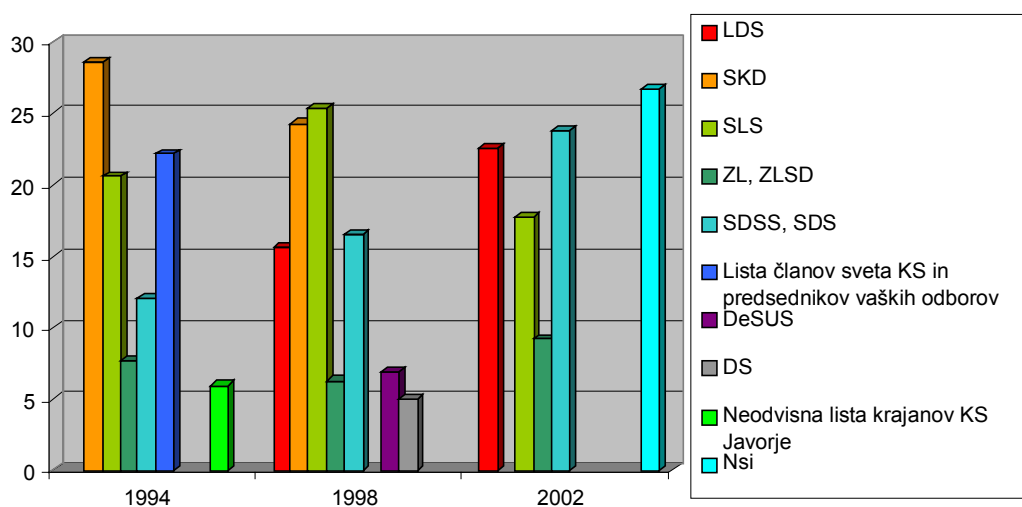
Iz histograma 2 vidimo, da je v družbenopolitični zbor občine Škofja Loka leta 1990 uspelo priti petim listam kandidatov in na podlagi tega lahko rečemo, da ta številčni

kazalec izpolnjuje merila zmernega pluralizma. Družbenopolitični zbor je imel 23 delegatov, kar je bila le tretjina delegatov v skupščini.

4.2.2. Štiri nove občine 1994-2002

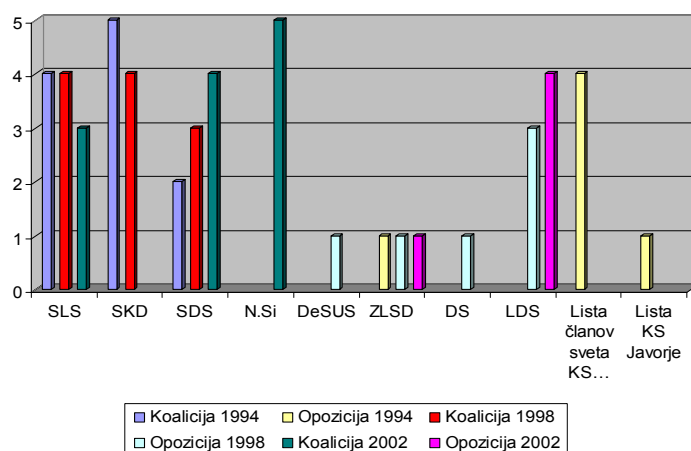
4.2.2.1. Občina Gorenja vas-Poljane

Histogram 3: Delež glasov list kandidatov, ki so prišle v občinski svet občine Gorenja vas-Poljane



V OS občine Gorenja vas-Poljane je prišlo največ strank, sedem, leta 1998. Tega leta sta prišli v OS tudi DS in DeSUS. Na volitvah leta 1994 so več kot četrtino vseh glasov dobile skupine volivcev, ki pa se na naslednjih dveh volitvah ne pojavljajo več. Vseskozi je v tej občini med strankami, ki so na volitvah prejele največ glasov, SKD, leta 2002 je največ glasov dobila nova stranka N.Si. Konstantno povečevanje priljubljenosti pri volivcih je zaznati pri stranki SDS in predvsem pri LDS, ki je leta 2002 v primerjavi z letom 1994, ko sploh ni prišla v OS, dobila 19.9% več glasov in tako za N.Si in SDS postala tretja najmočnejša stranka.

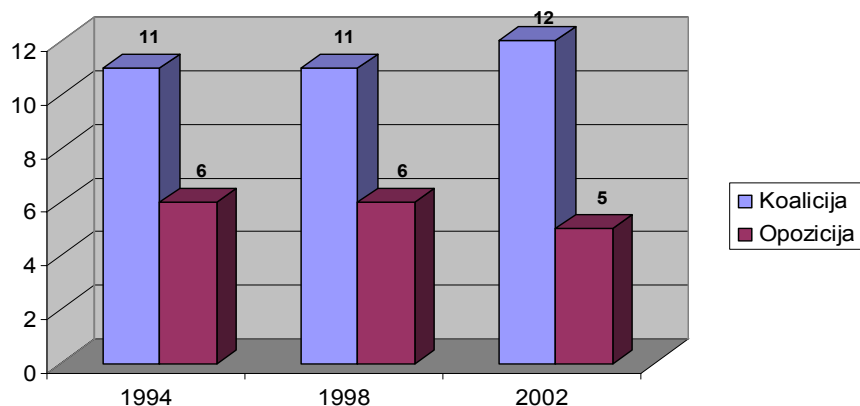
Histogram 4: Sestava koalicije in opozicije v občini Gorenja vas-Poljane leta 1994, leta 1998 in leta 2002 po številu sedežev



Koalicijo v občini Gorenja vas-Poljane sestavljajo desne stranke, SLS, SDS, SKD in leta 2002 N.Si. Kljub temu, da ni prišlo do podpisa koalicijske pogodbe, imamo desne stranke lahko za koalicijo, leve in leta 1994 lokalni listi pa za opozicijo. To potrjuje tudi imenovanje dveh podžupanov, ki v mandatu 2002-2006 oba prihajata iz vrst koalicije.

V primeru občine Gorenja vas-Poljane je potrebno omeniti trenja med svetniki zaradi želje nekaterih občanov in svetnikov iz Poljan po odcepitvi tega kraja od skupne občine in po ustanovitvi lastne občine Poljane. Ta želja je bila izražena že pred leti in ni bila uresničena in tudi ne izkoreninjena.

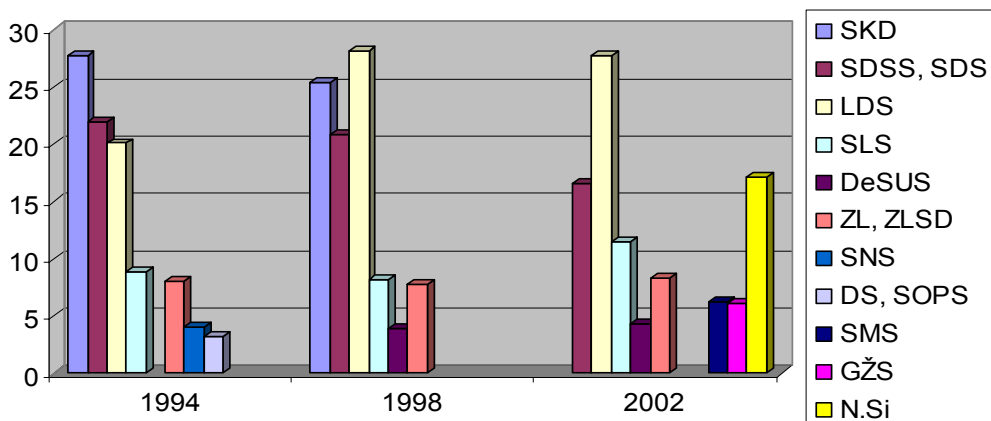
Histogram 5: Razmerje moči med koalicijo in opozicijo v OS občine Gorenja vas-Poljane po volitvah leta 1994, leta 1998 in leta 2002 po številu sedežev



Koalicija, sestavljena iz desnih strank, ima v občini Gorenja vas-Poljane vedno večjo moč. Po volitvah leta 2002 je to razmerje naraslo na 12:5. Ta premoč pa največkrat ne igra velike vloge, saj se ponavadi s predlogi strinjajo tudi opozicijske stranke in so točke na dnevnem redu velikokrat sprejete soglasno.

4.2.2.2. Občina Škofja Loka

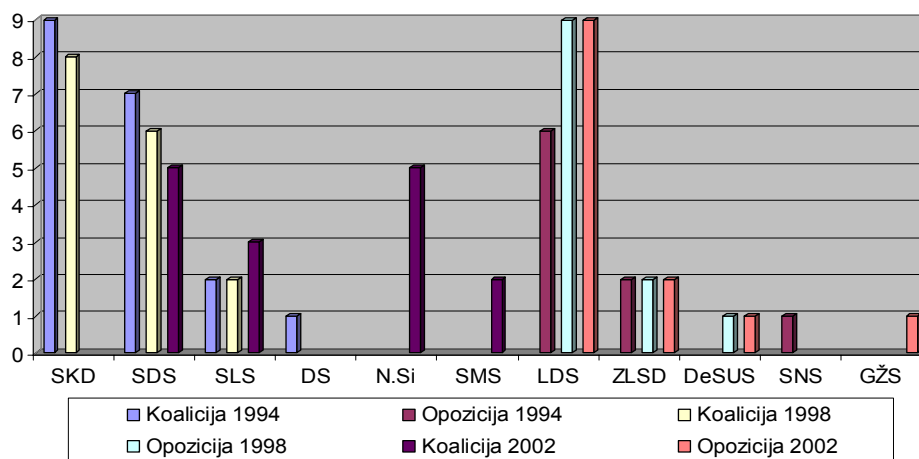
Histogram 6: Deleži glasov list kandidatov, ki so prišle v občinski svet občine Škofja Loka



V občini Škofja Loka so bile vodilne stranke po volitvah leta 1994 in leta 1998 SKD, SDS in LDS. Slednja je leta 1998 v primerjavi z letom 1994 pridobila največ novih

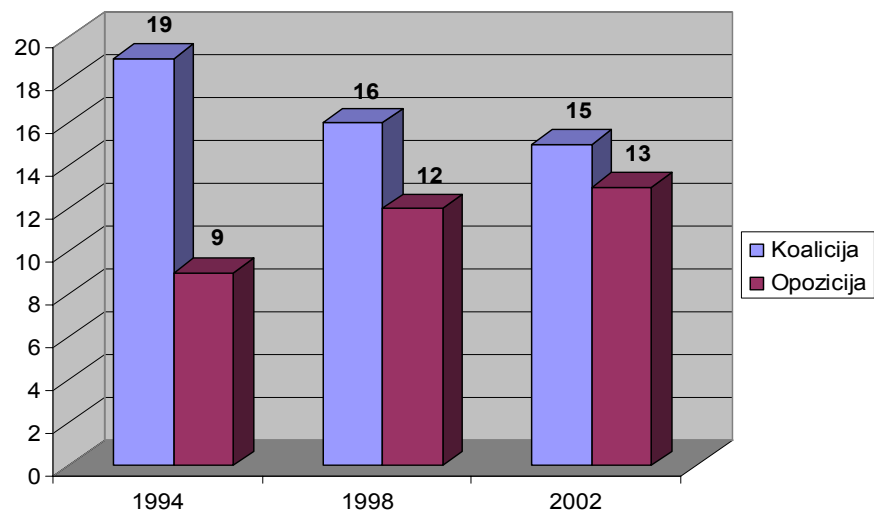
volivcev in postala vodilna stranka in ta status obdržala tudi po volitvah leta 2002. Na teh volitvah je prejela več kot 10 % več glasov kot njej najbližja stranka SDS, kateri je podpora po teh volitvah padla. Izmed desnih strank se je delež po volitvah leta 2002 povečal SLS, ki je nastopila z listo, sestavljeno iz članov prejšnje SLS in SKD, katerih član je bil tudi sedanji župan in na zadnjih volitvah nosilec liste SLS. N.Si se je uvrstila na tretje mesto. Delež volivcev, ki podpira ZLSD in DeSUS, ostaja vsa leta približno enak. Na zadnjih volitvah v OS vstopita tudi SMS in presenetljivo GŽS.

Histogram 7: Sestava koalicije in opozicije v OS občine Škofja Loka leta 1994, leta 1998 in leta 2002 po številu sedežev



Tudi v Škofji Loki sestavljajo koalicijo desne stranke. SDS in SLS sta stalni članici koalicije. Leta 1994 sta bili v koaliciji še DS-SOPS in SKD, ki je največja koalicijska stranka tudi leta 1998. Leta 2002 se koaliciji pridruži N.Si, ki pa skupaj z SLS in SDS ne dobi dovolj sedežev, da bi koalicijo sestavile same. Priložnost izkoristi sicer bolj sredinska SMS in z vstopom v koalicijo županu zagotovi večino.

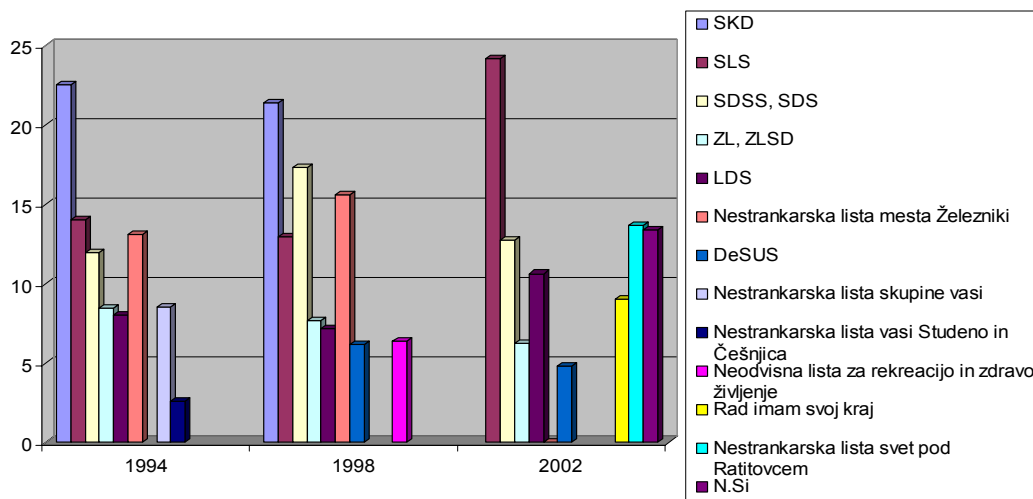
Histogram 8: Razmerje moči med koalicijo in opozicijo v OS občine Škofja Loka po volitvah leta 1994, leta 1998 in leta 2002 po številu sedežev



Moč koalicije je iz leta v leto manjša in je iz razmerja 19:9 po volitvah leta 1994 padla na 15:13 po volitvah leta 2002. Po teh volitvah so stranke desnega bloka, da so si zagotovile večino, prvič morale medse povabiti še kakšno drugo stranko. To je bila SMS z dvema svetnikoma, ki si je s tem zagotovila vpliv na oblikovanje politik in podžupanski stolček.

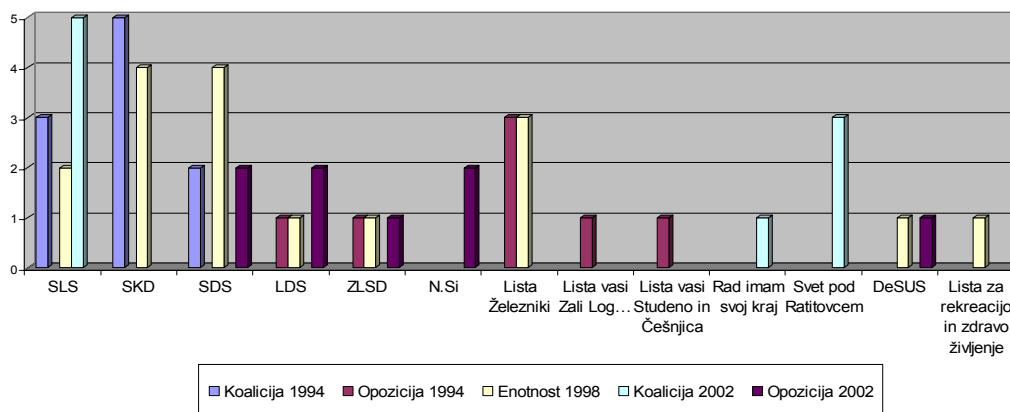
4.2.2.3. *Občina Železniki*

Histogram 9: Delež glasov list kandidatov, ki so prišle v občinski svet občine Železniki



Za strankarsko areno v občini Železniki je značilno veliko število strank v OS, visok odstotek nestranskih list in visoka podpora volivcev stranki SLS na zadnjih volitvah, medtem ko je bila leta 1994 in leta 1998 vodilna stranka SKD. Naklonjenost bolj levim strankam (LDS, ZLSD in DeSUS) je relativno nizka in se od volitev do volitev ne spreminja veliko.

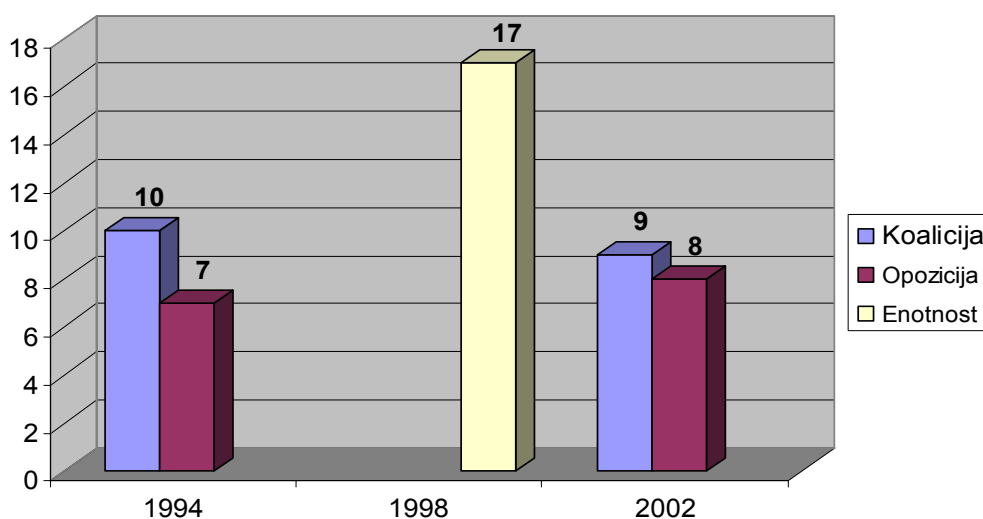
Histogram 10: Sestava koalicije in opozicije v OS občine Železniki leta 1994, leta 1998 in leta 2002



V prvem mandatu samostojne občine Železniki je bila koalicija sestavljena iz pomladnih strank, SKD, SLS in SDSS. V drugem mandatu po besedah sedanjega in

takratnega župana koalicije in s tem tudi opozicije sploh ni bilo. Politični, strankarski in osebni interesi so bili drugotnega pomena, vse sile so bile usmerjene v reševanje občinskih problematik. Do zapleta pa je prišlo po volitvah leta 2002. SLS se je povezala v koalicijo z obema nestranskarima listama in županu, ki je pred volitvami izstopil iz SLS in kandidiral kot nestranskar, zelo otežila delo. Zanimiva je tudi sestava opozicije, ki jo sestavljajo stranke iz levega in desnega kontinuuma. Delo v OS je bilo v začetku mandata 2002-2006 nemogoče.

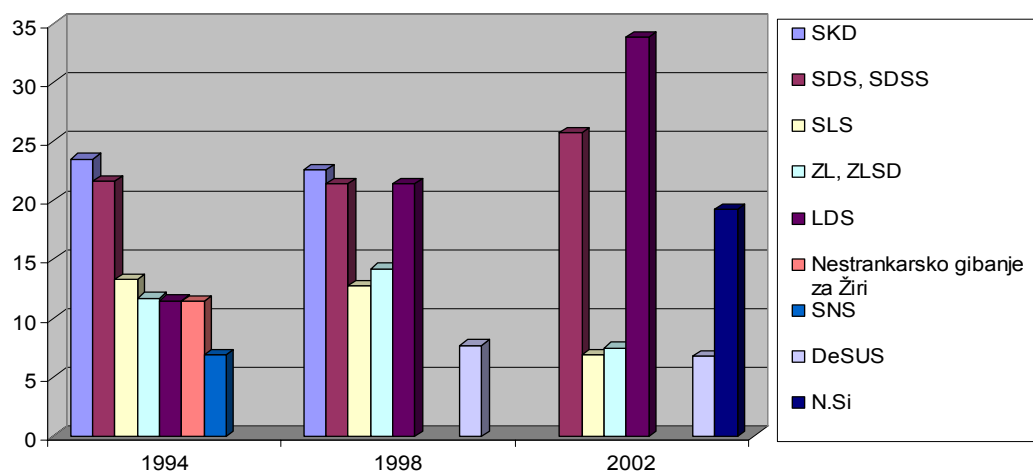
Histogram 11: Razmerje moči med koalicijo in opozicijo v OS občine Železniki po volitvah leta 1994, leta 1998 in leta 2002 po številu sedežev



Moč koalicije se je iz razmerja 10:7 po volitvah leta 1994 zmanjšala na 9:8 po zadnjih volitvah. Vmesna situacija je nadvse zanimiva, saj koalicije in opozicije ni bilo.

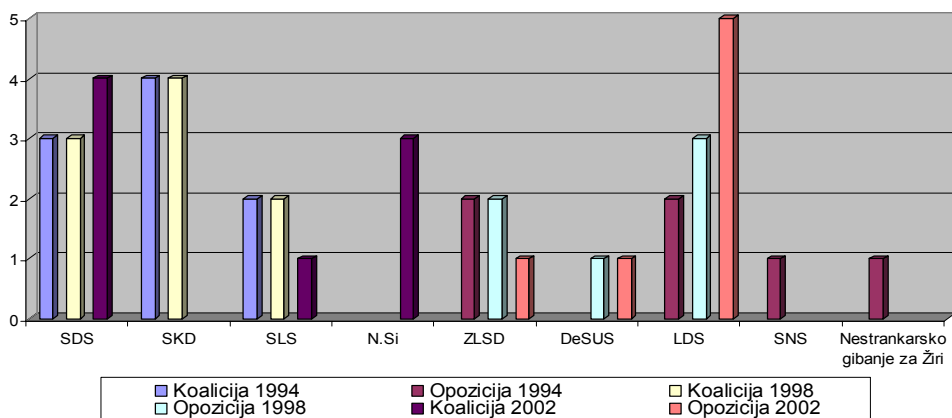
4.2.2.4. *Občina Žiri*

Histogram 12: Delež glasov list kandidatov, ki so prišle v občinski svet občine Žiri



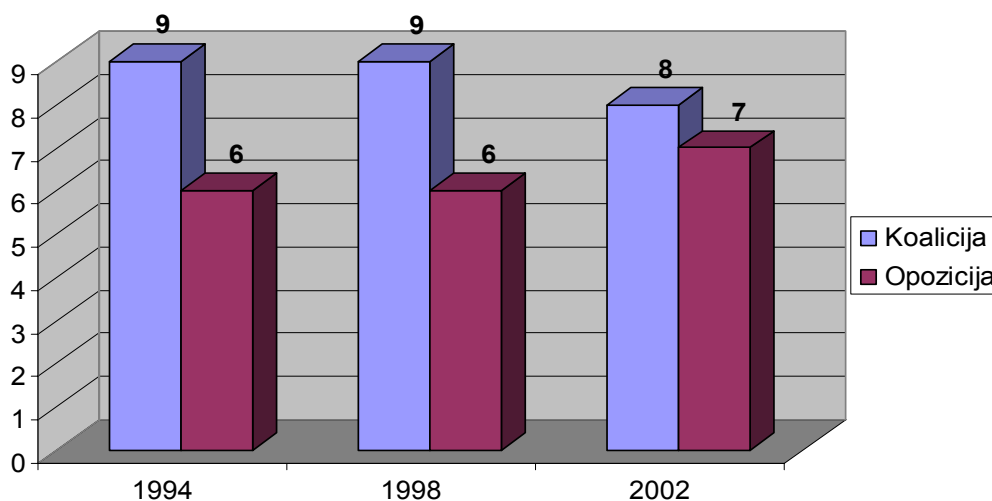
Prva dva mandata je bila v občini Žiri vodilna stranka SKD. Po volitvah leta 2002 pa vodilna stranka postane LDS, ki je volivce z leti počasi pridobivala in jo je na zadnjih volitvah podprla več kot tretjina volivcev. Po Blondelovi definiciji velikosti strank jo uvrščamo med srednje velike stranke. Na volitvah leta 2002 se na tretje mesto uvrsti N.Si, druga najmočnejša stranka pa je vseskozi SDS, njena priljubljenost pa narašča. Ostale stranke (ZLSD, DeSUS, SLS) po Blondelu uvrščamo med majhne stranke in jih z izjemo SLS, ki je koalicijska, po Sartoriju sploh ne moremo šteti med relevantne.

Histogram 13: Sestava koalicije in opozicije v OS občine Žiri leta 1994, leta 1998 in leta 2002 po številu sedežev



V vseh treh mandatih sta bili koalicijski stranki SDS in SLS, leta 1994 in leta 1998 je bila v koaliciji tudi SKD, leta 2002 pa N.Si. Glavni opozicijski stranki sta vseskozi LDS in ZLSD, leta 1994 sta se jima pridružili tudi SNS in Nestranska lista za Žiri, leta 1998 in leta 2002 pa DeSUS.

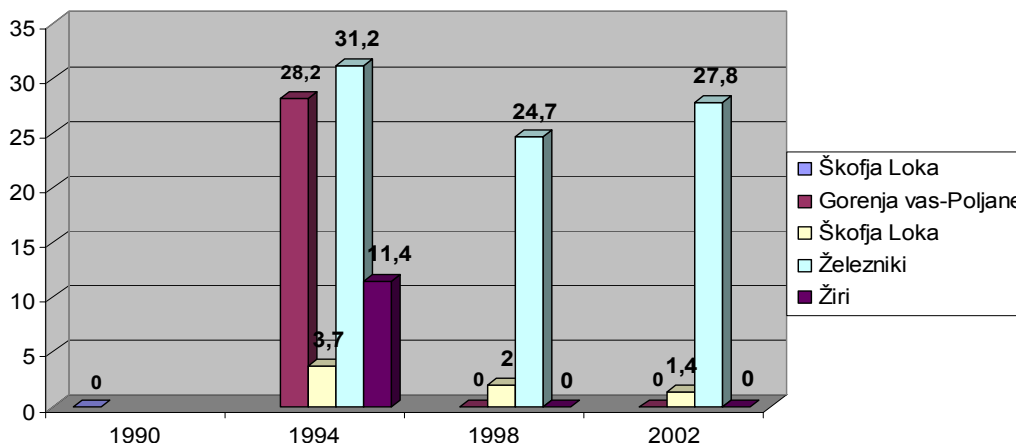
Histogram 14: Razmerje moči med koalicijo in opozicijo v OS občine Žiri po volitvah leta 1994, leta 1998 in leta 2002 po številu sedežev



Koalicijo v občini Žiri vsa leta sestavljajo desne stranke. Njena moč, merjena v številu sedežev, se zmanjšuje. Leta 1994 in leta 1998 je bilo razmerje 9:6, po zadnjih volitvah leta 2002 pa le še 8:7. Največji razlog je porast priljubljenosti LDS. Tudi v primeru občine Žiri se problematike na dnevnem redu največkrat rešijo soglasno, za predlagane spremembe glasujejo tako koalicijske kot tudi opozicijske stranke.

4.3. LOKALNE LISTE KANDIDATOV

Histogram 15: Lokalne liste kandidatov po občinah v odstotkih (tudi tiste, ki niso prišle v OS)



Lokalne liste močno zaznamujejo strankarsko areno občine Železniki, saj vseskozi predstavljajo okrog tretjine volilnega telesa. Intervjuvanci to pripisujejo ljudem, ki zastopajo te liste. V tem mandatu gre pri listi SPR večinoma za podjetnike in finančnike, pri listi RSK pa za mlade, ki jih je na volitvah najverjetneje volila populacija do 25 let. Pomembno vlogo so lokalne nestrankske liste imele tudi v občini Gorenja vas-Poljane na volitvah leta 1994, več kot 10% so istega leta dobile tudi v občini Žiri. V občini Škofja Loka lokalne liste nikoli niso imele pomembne vloge. Intervjuvanci to pripisujejo dobri organiziranosti strank v tem mestu, poleg tega se ljudje med seboj ne poznajo tako dobro kot v ostalih treh manjših občinah, lokalne liste pa ponavadi ne vložijo kandidature v vseh volilnih enotah in imajo že s tem manj možnosti za izvolitev. Tudi na prvih demokratičnih volitvah leta 1990 v enotni občini Škofja Loka se lokalne liste niso pojavile.

4.4. MNENJA INTERVJUJANCEV

O značilnostih strankarskih aren v vseh obravnavanih občinah sem se pogovarjala z akterji, ki so ali še vedno delujejo v teh arenah. Ob analizi odgovorov je potrebno upoštevati, da je bilo v raziskavi vključeno majhno število intervjuvancev in da večina izmed njih ne prihaja iz politoloških ved.

4.4.1. Občina Škofja Loka po volitvah leta 1990

Na vprašanja o značilnostih strankarske arene v skupni občini Škofja Loka po volitvah leta 1990 so odgovarjali: Peter Hawlina, predsednik skupščine občine Škofja Loka 1990-1994¹²; Vincencij Demšar, delegat DEMOS-a (stranka SKD) in Mirjam Jan Blažič, delegatka ZKS-Stranke demokratične prenove. Spodnji odgovori se ne ujemajo z vrstnim redom pravkar naštetih.

Značilnost	Oseba A	Oseba B	Oseba C
Prevladujoča stranka v centru	DA (DEMOS-ostala zbora ravnala po njem)	NE	NE
Obstoj antisistemskih strank	NE	NE	NE
Dva pola v koaliciji	Takoj po volitvah NE, kasneje da	NE	NE
Dva pola v opoziciji	NE	NE	NE
Soglasje glede temeljev pol. sistema	DELNO	-	Ni bilo potrebno (oblast-kontinuiteta je delovala po svoji volji)
Nepošteno tekmovanje opozicije	NE	NE	DA

¹² Štiriletni mandat je bil podaljšan za sedem mesecev. Predsednik Peter Hawlina je položaj zapustil takoj po izteku mandata in v obdobju do konstituiranja občinskih svetov v novo nastalih občinah je skupščino vodil Igor Draksler.

4.4.2. Občina Gorenja vas-Poljane po volitvah leta 2002

Na vprašanja o značilnostih strankarske arene v občini Gorenja vas-Poljane po volitvah leta 2002 so odgovarjali: Jože Bogataj, neodvisni, župan občine; Boštjan Bogataj, novinar Gorenjskega glasa in Jelka Mlakar, urednica Radia Sora. Spodnji odgovori se ne ujemajo z vrstnim redom pravkar naštetih.

Značilnost	Oseba A	Oseba B	Oseba C
Prevladujoča stranka v centru	DA (desne)	NE	DA (desne)
Obstoj antisistemskih strank	NE	NE	NE
Dva pola v koaliciji	NE	NE	NE
Dva pola v opoziciji	NE	NE	NE
Soglasje glede temeljev pol. sistema	DA	DA	DA
Nepošteno tekmovanje opozicije	NE	NE	NE

4.4.3. Občina Škofja Loka po volitvah leta 2002

Na vprašanja o značilnostih strankarske arene v občini Škofja Loka po volitvah leta 2002 so odgovarjali: Igor Draksler, SLS, župan občine; Mirjam Jan-Blažič, svetnica ZLSD; Boštjan Bogataj, novinar Gorenjskega glasa, Jelka Mlakar, urednica Radia Sora in Blaž Kavčič, svetnik LDS. Spodnji odgovori se ne ujemajo z vrstnim redom pravkar naštetih.

Značilnost	Oseba A	Oseba B	Oseba C	Oseba D	Oseba E
Prevladujoča stranka v centru	DA (desne)	-	DA (LDS-u sledi DeSUS)	DA (LDS)	DA (N.Si, SDS)
Obstoj antisistemskih strank	NE	NE	DA (LDS)	DA (LDS)	NE
Dva pola v koaliciji	NE	DELNO	NE	NE	NE (mogoče radikalna-liberalna desnica)
Dva pola v opoziciji	NE	-	NE	NE	NE
Soglasje glede temeljev pol. sistema	DA	DA	DA	NE	DA
Nepošteno tekmovanje opozicije	NE	NE	NE	DA	NE

4.4.4. Občina Železniki po volitvah leta 2002

Na vprašanja o značilnostih strankarske arene v občini Železniki po volitvah leta 2002 so odgovarjali: Marko Lotrič, svetnik neodvisne liste Svet pod Ratitovcem; Boštjan Bogataj, novinar Gorenjskega glasa in Jelka Mlakar, urednica Radia Sora. Spodnji odgovori se ne ujemajo z vrstnim redom pravkar naštetih.

Značilnost	Oseba A	Oseba B	Oseba C
Prevladujoča stranka v centru	DA (SLS)	DA (SLS, SPR)	DA (SLS)
Obstoj antisistemskih strank	NE	NE	NE
Dva pola v koaliciji	NE	NE	NE
Dva pola v opoziciji	NE	DA	DA
Soglasje glede temeljev pol. sistema	DA	DA	DA
Nepošteno tekmovanje opozicije	NE	NE	NE

4.4.5. Občina Žiri po volitvah leta 2002

Na vprašanja o značilnostih strankarske arene v občini Gorenja vas-Poljane po volitvah leta 2002 so odgovarjali: Bojan Starman, SDS, župan občine; Boštjan Bogataj, novinar Gorenjskega glasa in Jelka Mlakar, urednica Radia Sora. Spodnji odgovori se ne ujemajo z vrstnim redom pravkar naštetih.

Značilnost	Oseba A	Oseba B	Oseba C
Prevladujoča stranka v centru	NE	DA (LDS na levi)	DA (SDS, N.Si, SLS)
Obstoj antisistemskih strank	NE	NE	NE
Dva pola v koaliciji	NE	NE	NE
Dva pola v opoziciji	NE	NE	NE
Soglasje glede temeljev pol. sistema	DA	DA	NE
Nepošteno tekmovanje opozicije	NE	DA (kaj zagotovo)	NE

4.5. ANALIZA MNENJ INTERVJUJANCEV

Prehod v pluralizem je prinesel zamenjavo na oblasti. Stranke Demosa so dobile večino glasov in same tvorile koalicijo. Znotraj nje je bila na začetku sloga, ki pa je, tako kot so jo tudi stranke znotraj nje, skozi mandat spreminjala podoba. Opozicija je bila sestavljena iz strank kontinuitete, ki so v skupščini nastopale enotno. Ta enotnost se je ohranila vse do danes.

Sestava opozicij in koalicij se, razen v občini Železniki v zadnjem mandatu, od volitev do volitev ni kaj dosti spreminjala. Povsod so bile in so še danes koalicije sestavljene iz desnih list. Intervjuvanci so si skoraj enotni, da si liste kandidatov volivce pridobijo na pošten način in ne na podlagi nerealnih obljub.

Dvomi pa se pričnejo pri vprašanju o temeljih političnega sistema. Ti so sicer zapisani v ustavi in po mnenju nekaterih intervjuvancev to ni stvar občinskih svetnikov. Menim, da pomemben temelj na ravni občine predstavlja njen statut, ki pa ga v Škofji Loki sprejemajo že kar nekaj let. Svetniki so ga v prvi obravnavi že obravnavali, a nikoli ni bil sprejet. Za sprejetje je namreč potrebna 2/3 večina, koaliciji pa manjkajo opozicijski glasovi levih strank, predvsem LDS in ZLSD sta mnenja, da želi župan ukiniti KS, le-ta pa se s to trditvijo ne strinja.

Po mnenju vprašanih prav v vseh obravnavanih strankarskih arenah obstaja stranka ali celo več strank, okrog katerih se na ideološkem kontinuumu kopičijo ostale stranke. So pa odgovori o tem, katere so te stranke, zelo različni. Na levem polu je ta stranka največkrat LDS, ki ji ponavadi slepo sledi DeSUS, na desnem polu pa predvsem N.Si, SDS, pa tudi SLS.

Iz raziskave se je pokazalo, da večina ljudi stranke še vedno razvršča levo-desno glede na odnos strank do polpretekle zgodovine. Najbolj zgovoren je odgovor enega izmed vprašanih, ki pravi, da se stranke ideološko, razen prej omenjenega dejstva, ne razlikujejo, razlikujejo pa se na podlagi nastanka strank. V primeru koalicij, ki so v vseh občinah desne, gre za nove stranke, nastale v pluralizmu, opozicijske stranke pa da imajo izvor v Zvezi komunistov Jugoslavije. Ideološke razlike se med strankami v vseh občinah torej pokažejo le pri obravnavanju tematik, ki so vezane na polpreteklo zgodovino in pri tematikah z religiozno vsebino (odnos do cerkve), na splošno pa med strankami po volitvah leta 2002 ni bilo velikih ideoloških razlik. So pa velike ideološke razlike bile po volitvah leta 1990.

Razvrstitev strank na ideološkem kontinuumu levo-desno in ostali odgovori intervjuvancev so za vsako občino posebej predstavljeni v naslednjih podpoglavjih.

4.5.1.1. Občina Škofja Loka po volitvah leta 1990

Intervjuvanci so si bili pri razvrščanju strank na ideološki kontinuum levo - desno neenotni. Vsi trije vprašani so podali drugačen odgovor. Dva sta ZKS-SDP uvrstila na levo, eden je na levi pol uvrstil tudi ZSMS, SZDL in Zvezo za ohranitev enakopravnosti občanov. Na desno sta dva uvrstila stranke združene v Demos, na sredino je eden uvrstil ZSMS in SZDL. Eden izmed vprašanih pa je podal popolnoma drugačen odgovor. Na levo je uvrstil župana Petra Hawlino, na desno nezainteresirane skupine in posameznike, na sredino pa občinski aparat (birokracijo, dosedanje ureditev in razporeditev moči)¹³.

Da je v občinski skupščini **obstajala stranka ali celo več strank, okrog katerih so se na ideološkem kontinuumu kopičijo ostale stranke** meni le eden izmed vprašanih, zanj so to bile stranke Demosa, dva pravita, da takšne stranke niso obstajale. So pa

¹³ Komentar: Programi strank so se razlikovali bolj po podpisu kot po vsebini. Tudi v delovanju po volitvah ni bilo zelo očitnih zadev, kjer bi se zlahka ločevalo levico od desnice. Klasična kategorizacija levih (naprednjakov) od desnih (konzervativcev) je bila komaj mogoča, pa še to prav poredko. Loška skupščina je v tem mandatu obravnavala zelo malo zadev, ki bi imele politične posledice. Šlo je za rutinske zadeve, ki jih je pripravila birokracija in izvršni svet in skupščina sta bila le njeno nemočno orodje. Za levo bi torej imel stranko, ki bi zmogla imeti oblast, te pa ni bilo, oz. jo je imela birokracija. Po tej logiki bi lahko rekli, da razpona v smislu levica – desnice ni bilo. Treba je tudi vedeti, da je v mandatu 1990-1994 veljal dotedanji statut (in poslovnik) skupščine, kar pomeni, da so bili ohranjeni tudi vsi dotedanji mehanizmi in upravne službe. Delitev dela med zakonodajno in izvršno oblastjo je bila sicer definirana, vendar ni funkcionirala v deklariranem smislu. Predvsem je pomembno vedeti, da skupščina ni imela nikakršne dejanske oblasti. Ni imela programa dela, ciljev in usmeritve. Ni imela ne motivacijskih, ne posledičnih instrumentov za uveljavljanje deklarirane najvišje oblasti v občini. Ko je bila izglasovana nezaupnica izvršnemu svetu, je ta to nezaupnico ignoriral in životaril naprej. Skupščina ni imela vpliva na razporejanje finančnih sredstev, še manj sta imela vpliv predsedstvo in predsednik skupščine. Oblast je torej imela birokracija. Birokracija ni stranka in če ni stranka, je ni mogoče uvrščati med desne, čeprav je tista, ki najbolj vztrajno ohranja dosedanje stanje. V tem smislu je bila takrat edina desna sila birokracija, to je občinski aparat, edina leva pa je bil povsem nemočni predsednik skupščine. Za sredinsko stranko bi lahko imeli nezainteresirane delegate in tudi člane izvršnega sveta.

stranke Demosa imele največ vpliva na oblikovanje politik, le eden pravi, da je vpliv imela kontinuiteta preko birokracije.

Dva izmed vprašanih menita, da so bile med strankami v skupščini velike ideološke razlike, eden, da teh razlik ni bilo.

4.5.1.2. Občina Gorenja vas-Poljane po volitvah leta 2002

Intervjuvanci so si bili pri razvrščanju strank na ideološki kontinuum levo - desno enotni pri razvrščanju naslednjih strank: ZLSD so uvrstili na levo, SLS, SDS in N.Si pa na desno. LDS je bila največkrat opredeljena kot leva stranka, le v enem primeru kot sredinska.

Da v OS **obstaja stranka ali celo več strank, okrog katerih se na ideološkem kontinuumu kopičijo ostale stranke** menita dva izmed vprašanih, za oba so to desne stranke, eden pravi, da takšna stranka ne obstaja. Na oblikovanje politik imajo vpliv vse stranke v OS.

4.5.1.3. Občina Škofja Loka po volitvah leta 2002

Intervjuvanci so si bili pri razvrščanju strank na ideološki kontinuum levo - desno zelo neenotni. Vseh pet je SLS, SDS in N.Si uvrstilo na desno, štirje so ZLSD, GŽS in DeSUS uvrstili na levo. LDS je bila trikrat opredeljena kot leva stranka, dvakrat kot sredinska. Eden izmed vprašanih je v sredino uvrstil tudi ZLSD in GŽS in po njegovem mnenju v OS levih strank ni. SMS imata dva izmed vprašanih za sredinsko, trije pa za desno stranko.

Intervjuvanci so si dokaj enotni, da v OS **obstaja stranka ali celo več strank, okrog katerih se na ideološkem kontinuumu kopičijo ostale stranke**. Največ jih pravi, da je na levem polu ta stranka LDS, ki ji sledi DeSUS, na desni pa predvsem N.Si in SDS. Koalicijske stranke imajo tudi vpliv na oblikovanje politik.

4.5.1.4. Občina Železniki po volitvah leta 2002

Intervjuvanci so si bili pri razvrščanju strank na ideološki kontinuum levo - desno enotni pri razvrščanju naslednjih strank: ZLSD, in DeSUS so uvrstili na levo, N.Si, SLS, SDS pa na desno. LDS je bila največkrat opredeljena kot leva stranka, le v enem primeru kot desna. Obe nestranski listi imata dva izmed vprašanih za desno sredinski, eden za sredinski.

Vsi intervjuvanci so si enotni v tem, da v OS **obstaja stranka ali celo več strank, okrog katerih se na ideološkem kontinuumu kopičijo ostale stranke**. Za vse je ta stranka SLS, ki ima skupaj z nestransko listo SPR tudi največji vpliv na oblikovanje politik.

4.5.1.5. Občina Žiri po volitvah leta 2002

Intervjuvanci so si bili pri razvrščanju strank na ideološki kontinuum levo - desno enotni pri razvrščanju naslednjih strank: ZLSD in DeSUS so uvrstili na levo, N.Si in SLS, pa na desno. LDS je bila največkrat opredeljena kot leva stranka, le v enem primeru kot desna, SDS pa največkrat kot desna, v enem primeru kot leva stranka.

Med strankami v OS Občine Žiri **ni velikih ideološki razlik** je bil odgovor dveh tretjin vprašanih, ena tretjina jih meni, da velike ideološke razlike so, ni pa velikih razlik med mnenji o tematikah dnevnega reda.

Da v OS **obstaja stranka ali celo več strank, okrog katerih se na ideološkem kontinuumu kopičijo ostale stranke** sta odgovorila dva od treh vprašanih. Eden pravi, da je to stranka LDS, ki ji sledita ostali opozicijski stranki, drugi, da so to vse tri koalicijske stranke. Na oblikovanje politik imajo vpliv vse stranke v OS.

III. DEL

ZAKLJUČEK

5. UVOD

Že več kot desetletje poteka v vseh slovenskih občinah prehod k demokraciji. Obravnavati ga moramo kot zapleten proces, na katerega vpliva veliko dejavnikov. V tej diplomski nalogi sem preverjala, kakšno stopnjo demokracije so po Sartorijevih kazalcih dosegle strankarske arene v obravnavanih občinah.

V prvem delu diplomske naloge sem ugotavljala značilnosti zmerne pluralizma in ugotovila, da imajo strankarske arene v tem strankarskem sistemu, čigar lastnosti so združljive z utrjeno demokracij naslednje značilnosti:

- ideološka oddaljenost med relevantnimi strankami je majhna;
- bipolarna konfiguracija koalicije;
- centripetalno tekmovanje;
- odsotnost relevantnih antisistemskih strank;
- odsotnost liste kandidatov ali skupin list, ki bi bile v centru;
- odsotnost bipolarnosti v opoziciji;
- poštenost predvolilne tekme;
- med listami je doseženo soglasje glede temeljev političnega sistema;
- v strankarski areni je 5-6 relevantnih strank (list kandidatov);
- indeks razdrobljenosti pada;
- indeks agregacije raste.

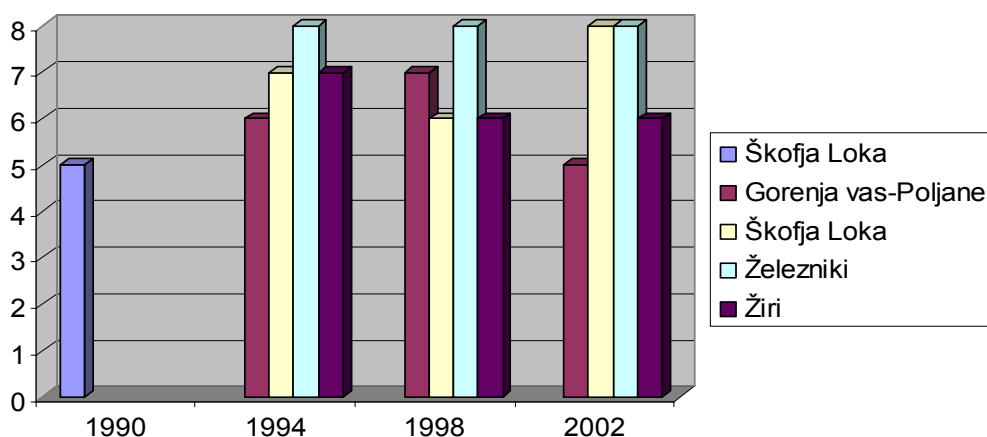
Ugotovitve za obravnavane občine so prikazane v spodnjih tabelah, slikah in histogramih.

5.1. SKUPEN PRIKAZ ZNAČILNOSTI STRANKARSKIH AREN PO OBČINAH

V tem delu bomo pogledali skupen prikaz značilnosti strankarskih aren glede na proučevane številčne kazalce, ki jim pripisujemo največjo zanesljivost.

5.1.1. Skupen prikaz števila list kandidatov po občinah

Histogram 16: Skupen prikaz števila list kandidatov v občinski skupščini in v občinskih svetih po občinah



Po nastanku novih občin je opaziti, da je v občinske svete v primerjavi s skupno občino Škofja Loka, ko je v družbenopolitični zbor skupščine prišlo pet strank, ena izmed njih je bila dominantna, uspelo priti večjemu številu list. Število list kandidatov je že doseglo število, značilno za zmerni pluralizem (t.j. 5-6 relevantnih list brez prevladujoče liste) v občini Gorenja vas-Poljane in v občini Žiri. Za občini Škofja Loka in Železniki velja, da se število list kandidatov ne zmanjšuje.

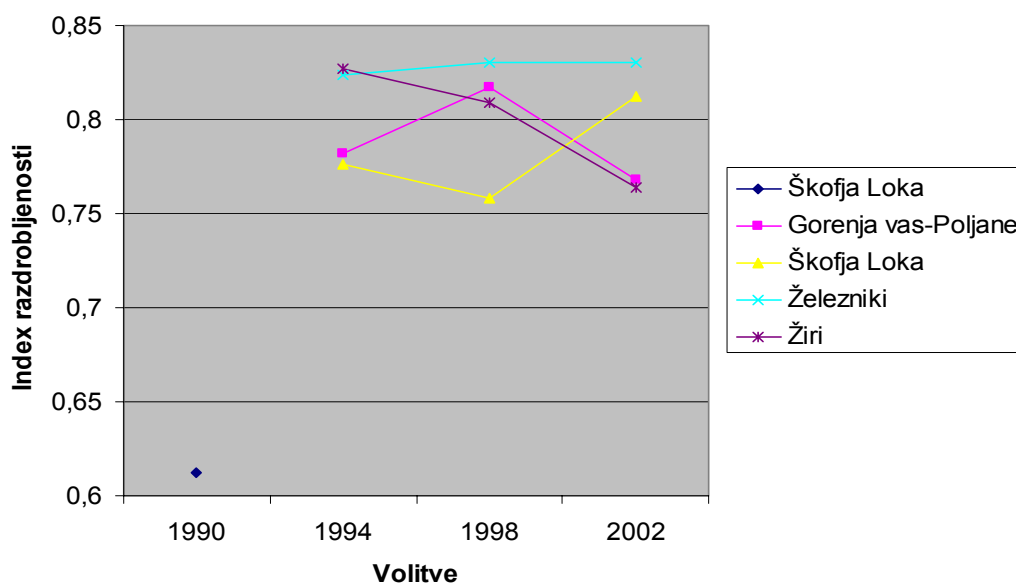
Razlog za večjo prepustnost nekateri intervjuvanci pripisujejo volilnemu sistemu, natančneje D'Hondtovemu sistemu porazdeljevanja ostankov glasov, ki privilegira manjše stranke na račun velikih, ki so dosegle veliko število neposrednih izvolitev.

5.1.2. Skupen prikaz indeksa razdrobljenosti po občinah

Tabela 16: Gibanje indeksa razdrobljenosti takoj po volitvah leta 1990, leta 1994 in leta 2002 po občinah

Volitve/občina	1990	1994	2002
Škofja Loka	0.612477	-	-
Gorenja vas-Poljane	-	0.782008	0.768167
Škofja Loka	-	0.775510	0.811672
Železniki	-	0.823530	0.830450
Žiri	-	0.826667	0.764446

Slika 2: Gibanje stopenj razdrobljenosti strankarskih aren po občinah od leta 1990 do leta 2002



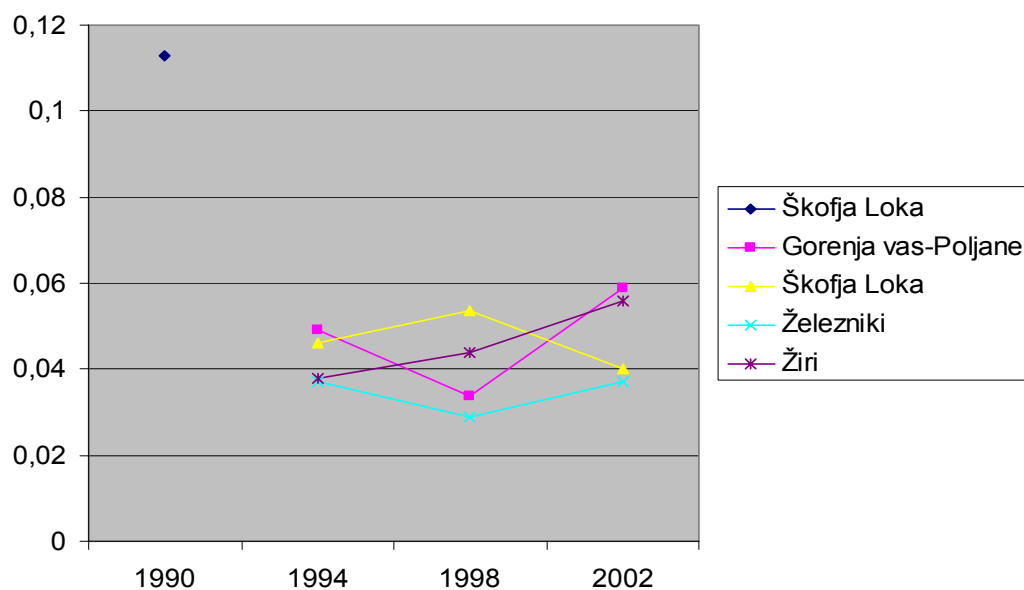
Iz tabele 16 in iz slike 2 je lepo razvidna povečana stopnja razdrobljenosti v novo nastalih občinah v primerjavi s skupno občino Škofja Loka. V novih občinah opazimo majhne razlike med stopnjami njihove razdrobljenosti (Fp se je gibal od 0.757653 v Škofji Loki na drugih volitvah do 0.830451 v Železnikih prav tako na drugih volitvah). Indeks razdrobljenosti v občini Žiri pada, v občini Železniki pa narašča. V občini Škofja Loka je Fp na drugih volitvah padel, na tretjih narasel, v občini Gorenja vas-Poljane pa ravno obratno.

5.1.3. Skupen prikaz indeksa agregacije po občinah

Tabela 17: Gibanje indeksa agregacije takoj po volitvah leta 1990, leta 1994 in leta 2002 po občinah

Volitve/občina	1990	1994	2002
Škofja Loka	0.113043	-	-
Gorenja vas-Poljane	-	0.049020	0.058824
Škofja Loka	-	0.045918	0.040179
Železniki	-	0.036765	0.036765
Žiri	-	0.038095	0.055556

Slika 3: Gibanje stopenj agregacije strankarskih aren po občinah od leta 1990 do leta 2002



Iz tabele 17 in iz slike 3 je razvidno, da je najvišji Ia imela skupna občina Škofja Loka po volitvah leta 1990. V vseh štirih novih občinah se je Ia po volitvah leta 1994 močno znižal, trend naraščanja pa po volitvah leta 1998 in leta 2002 zaznamo le pri občini Žiri, vendar je Ia tudi po zadnjih volitvah še močno pod Ia v nekdanji skupni občini. Do največjega nihanja Ia prihaja v občini Gorenja vas-Poljane.

5.2. SKLEPNE UGOTOVITVE

Tabela 18: Doseganje kazalcev zmerne pluralizma po občinah

KAZALEC/ OBČINA	Škofja Loka 1990	Gorenja vas-Poljane 2002	Škofja Loka 2002	Železni ki 2002	Žiri 2002
ideološka oddaljenost med relevantnimi strankami je majhna (če ne upoštevamo odnos do NOB)		✓	✓	✓	✓
bipolarna konfiguracija koalicije	Sprva ne, kasneje da				
centripetalno tekmovanje		✓			✓
odsotnost relevantnih antisistemskih strank	✓	✓	✓	✓	✓
odsotnost liste kandidatov ali skupin list, ki bi bile v centru	✓				
odsotnost bipolarnosti v opoziciji	✓	✓	✓		✓
poštenost predvolilne tekme	✓	✓	✓	✓	✓
med listami je doseženo soglasje glede temeljev političnega sistema		✓	✓ ¹⁴	✓	✓
v strankarski areni je 5-6 relevantnih strank (list kandidatov)	✓	✓			✓
indeks razdrobljenosti pada	Je majhen	✓			✓
indeks agregacije raste	Je visok	✓			✓

Kot lahko razberemo iz tabele 18, se je kazalcem, značilnim za strankarski sistem, ki ga Sartori poimenuje zmerni pluralizem in čigar lastnosti so združljive z utrjeno demokracijo, najbolj približala skupna občina Škofja Loka po volitvah leta 1990. Zanj sta značilni predvsem zelo nizka stopnja razdrobljenosti in zelo visoka stopnja

¹⁴ Trije od štirih intervjuvancev so odgovorili, da je soglasje glede temeljev političnega sistema doseženo, eden, da tega soglasja ni. Kot pravi, občinski svet občine Škofja Loka nima potrjenega statuta občine, saj je za sprejetje le-tega potrebna 2/3 večina. Opozicija pa predlagani statut ne zagovarja, ker želi, da so KS samostojne v pravnem prometu. Po mnenju intervjuvanca je to v nasprotju s finančno zakonodajo države.

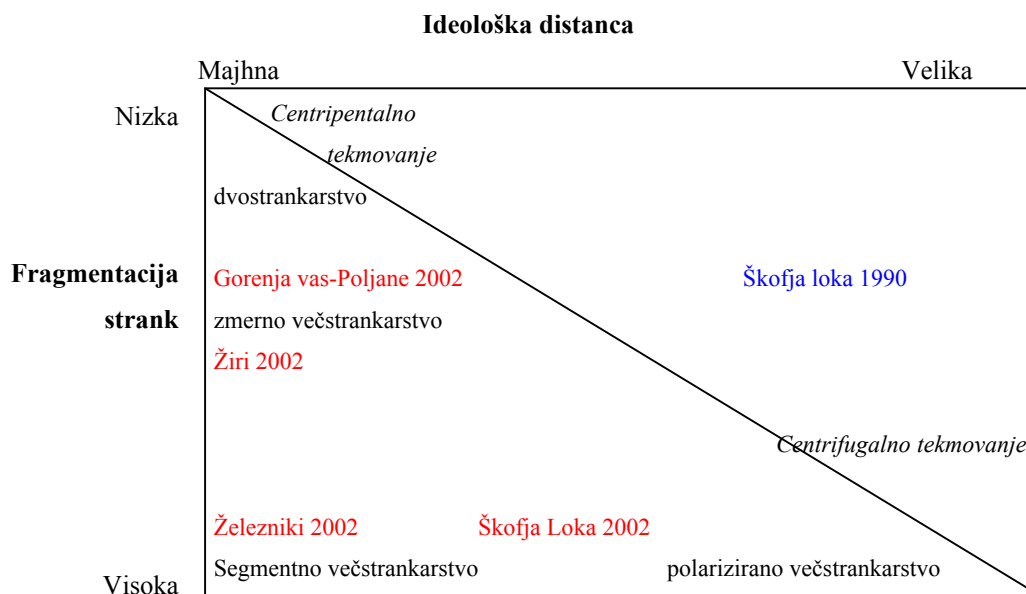
agregacije strankarske arene. Niso pa si stranke enotne o temeljih političnega sistema, sprva v koaliciji tudi ni bipolarnosti, a se kasneje pojavi, saj se nekateri člani SDZ bolj približajo opoziciji. Vendar pa strankarski sistem v skupni občini Škofja Loka zaradi velikih ideoloških razlik med Demosom in strankami kontinuitete ne moremo uvrstiti v zmerni pluralizem. Poleg tega je skupna lista Demos na volitvah leta 1990 dobila več glasov kot vse ostale liste skupaj in bi tako lahko govorili o predominantnem sistemu kot podtipu večstrankarskega sistema.

Od novo nastalih občin sta se zmernemu pluralizmu najbolj približali občini Gorenja vas-Poljane in Žiri. Obe izpolnjujeta devet izmed enajstih proučevanih značilnosti zmerne pluralizma in izpolnjujeta tudi vse tri številčne kazalce, ki jim lahko pripisujemo veliko zanesljivost. Ne izpolnjujeta pa naslednjih kazalcev, značilnih za zmerni pluralizem: -nimata izoblikovane bipolarne koalicije, ki je eden izmed temeljev zmerne pluralizma, -v obeh arenah so prisotne stranke, ki predstavljajo center.

Občini Železniki in Škofja Loka sta od zmerne pluralizma precej oddaljeni. Obe občini ne izpolnjujeta niti enega številčnega kazalca značilnega za visoko utrjene demokracije in imata z zmernim pluralizmom skupne le naslednje značilnosti: -v obeh občinah je med listami doseženo soglasje glede temeljev političnega sistema, -predvolilna tekma je poštena, -med listami kandidatov ni velikih ideoloških razlik, -v obeh arenah tudi ne obstajajo antisistemske stranke (mnenja vprašanih v občini Škofja Loka so si glede tega vprašanja deljena). V občini Škofja Loka v opoziciji tudi ni bipolarnosti. Obe občini torej ne izpolnjujeta niti polovico kriterijev zmerne pluralizma in se od teh kriterijev z leti celo oddaljujeta.

Če skušamo občine uvrstiti v Sartorijev poenostavljeni model, ki upošteva ideološko distanco in fragmentiranost strankarske arene, lahko ugotovimo, da je za areno v skupni občini Škofja Loka po volitvah leta 1990 značilna visoka ideološka oddaljenost med strankami in zmerne fragmentiranost. Občini Gorenja vas-Poljane in Žiri bi zaradi zmerne fragmentacije in majhne ideološke oddaljenosti med strankami po volitvah leta 2002 uvrstili v zmerni pluralizem. Občino Škofja Loka bi uvrstila v strankarski sistem imenovan polarizirani pluralizem, ker se v OS po volitvah leta 2002 uvrsti osem strank, ki se delijo na dva pola, med katerima so v primerjavi z ostalimi tremi občinami največje ideološke razlike. Občino Železniki bi po volitvah leta 2002 uvrstila v segmentni pluralizem, saj se kljub večjemu številu strank v OS, ideološke razlike med njimi ne poglobljajo. Razvrstitev občin v Sartorijev poenostavljeni model je prikazan tudi na primeru njegove slike.

Slika 4: Umestitev obravnavanih občin v Sartorijev poenostavljeni model



Na podlagi teh ugotovitev lahko hipotezo: **Strankarski sistemi v občinah bivše komunalne občine Škofja Loka se približujejo zmernemu pluralizmu in s tem kazalcem značilnim za utrjene demokracije** potrdim le za občino Gorenja vas-Poljane in za občino Žiri. Ta preobrazba pa vsekakor še ni dokončna in v prihodnje lahko pričakujemo še več sprememb, ki jih bo tudi potrebno še raziskati.

Če primerjamo volilne rezultate, lahko ugotovimo, da priljubljenost desnim strankam, ki povsod tvorijo koalicijo, nekoliko pada. Izjema je občina Gorenja vas-Poljane, v kateri imajo desne stranke po zadnjih lokalnih volitvah največ sedežev v OS do sedaj. Narašča pa priljubljenost predvsem LDS, ki je v Škofji Loki in v Žireh že najmočnejša stranka. To pa ne pomeni, da ima tudi največjo moč pri oblikovanju politik. LDS je v vseh štirih občinah v opoziciji, saj njej ideološko sorodni stranki ZLSD in DeSUS vseskozi dobijo približno enako podporo volivcev, ki pa ni dovolj velika, da bi leve stranke skupaj dobile večino v OS.

Posebna situacija je v občini Železniki, kjer je veliko odvisno tudi od lokalnih nestrankarskih list, ki pridejo v OS, a se na naslednjih volitvah največkrat ne pojavijo več in pridejo nove. Razmerja v OS se s tem močno spremenijo in tu je največ možnosti za zamenjave v koaliciji.

Največ negotovosti je prav v občini Škofja Loka. Glede na analizo volilnih rezultatov je verjetnost, da bodo na naslednjih lokalnih volitvah leta 2006 leve stranke dobile večino, precejšnja V primeru, da bi bil tudi izvoljeni župan iz njihovih vrst, bi to

pomenilo zamenjavo oblasti, če pa bi bil župan bolj naklonjen desnim strankam, sta najbolj verjetni dve razlagi. Ali bi v koalicijo k desnim strankam vstopila katera iz levega pola, čemur pripisujem le malo možnosti, ali pa bi bil župan prisiljen upoštevati predloge leve večine, saj drugače ne bi mogel delati. Je pa napovedovanje volilnih rezultatov precej težka in negotova naloga.

Pri obeh občinah, ki sta se močno približali zmernemu pluralizmu, gre za majhni občini¹⁵, kjer so na prvem mestu interesi kraja in je delo svetnikov primarno posvečeno razvoju občine, medtem ko gre v primeru večjih občin, kot na primer Škofja Loka, že bolj za tekmovanje med strankami, volilni rezultat je precej bolj odvisen tudi od pisanja medijev. Največkrat pa prihaja do razhajanj med strankami pri imenovanjih ljudi na položaje, pri imenovanjih dobitnikov občinskih priznanj, pri zamenjavah imen javnih ustanov in podobno, skratka pri tematikah, kjer se pokažejo ideološke razlike med strankami vezane na odnos do polpretekle zgodovine in te razlike so velike. Ob vsem tem sem dobila občutek, da v primeru, da bi prišlo do revitalizacije polpretekle zgodovine in da bi se pogovorili in na primeren način rešili stvari, ki težijo eno in drugo stran, ideoloških razlik med strankami ne bi bilo, oziroma bi bile zanemarljive. V večini občin imamo dva pola. Na eni strani N.Si, SDS, SLS (prej tudi SKD), na drugi pa ZLSD, LDS in DeSUS, ki sta se ustvarila predvsem na podlagi odnosa do NOB in prejšnjega sistema.

Ima pa pri sestavi koalicije pomembno vlogo tudi župan, ki za delo potrebuje podporo večine in se zato koalicije največkrat, ne pa vedno, kot je to v primeru občine Železniki, tvorijo iz strank, ki so ideološko bližje županu. To dejstvo pa nima velikega pomena pri občini Gorenja vas-Poljane, kjer koalicijske pogodbe sploh ni, in pri občini Žiri, saj so v teh dveh občinah točke na dnevnem redu največkrat sprejete soglasno. To je bila pred tem mandatom značilnost tudi občine Železniki. Značilnost vseh štirih občin so ponovne izvolitve županov. V občinah Škofja Loka, Žiri in Gorenja vas-Poljane so župani isti že tretji mandat, v občini Železniki pa je bil sedanji župan izvoljen že drugič zapored.

Razvoj strankarskih aren v prihodnje je torej odvisen tudi od razvoja naklonjenosti volivcev posameznim strankam in listam kandidatom, pa tudi županom. Zato bi bilo zanimivo raziskati, kateri dejavniki vplivajo na priljubljenost strank in ugotoviti, zakaj

¹⁵ Občina Žiri sploh ni sestavljena iz Krajevnih skupnosti, v občini Gorenja vas-Poljane jih je 7, v občini Škofja Loka 11, v občini Železniki pa 6.

škofjeloški župan Igor Draksler uspe na županskih volitvah, medtem ko kot kandidat na listi SLS na parlamentarnih volitvah leta 2000 ni dobil zadostnega števila glasov volivcev. Nasprotno pa je bil Blaž Kavčič na strankarski listi LDS leta 2000 izvoljen v parlament, na županskih volitvah leta 2002 pa kljub temu, da je LDS dobila največ sedežev v OS v občini Škofja Loka, ni uspel ogroziti Igorja Drakslerja.

Sledi zaključek, da je v strankarskih arenah v obravnavanih občinah prišlo do sprememb. Iz večstrankarskega sistema v skupni občini Škofja Loka, v katerem je Demos imela večjo moč kot vse ostale stranke skupaj, a je bila dejansko moč v rokah birokracije, torej občinskega aparata, so že po prvih lokalnih volitvah strankarski sistemi v štirih občinah naslednicah postali podobni večstrankarskemu sistemu brez dominantne stranke. Ta sistem se po treh izvedenih volitvah ni dosti spremenil, kot stranki od ostalih nekoliko izstopata le LDS v občini Škofja Loka in SLS v občini Železniki, a vseeno ne moremo govoriti o dominantnosti.

Lokalna samouprava se v novo nastalih občinah bistveno razlikuje od prejšnjega komunalnega sistema (zlasti glede položaja, nalog in pooblastil lokalne skupnosti). Občinski svet je poleg župana in nadzornega odbora eden izmed organov občine in obenem najvišji organ odločanja o vseh zadevah v okviru pravic in dolžnosti občine. Razporeditev moči v njem ima zato mnogo večjo težo kot razporeditev moči v občinski skupščini, ki ni imela inštrumentov za uveljavljanje deklarirane najvišje oblasti.

LITERATURA

1. BLONDEL, Jean. 1990. Types of Party System. V: Mair, Peter. (ur). The West European party system. Oxford University Press, New York, str.302-310.
2. DAHL, Robert.A. 1990. Party Systems and Patterns of opposition. V: Mair, Peter. (ur). The West European party system. Oxford University Press, New York, str.296-301.
3. DUVERGER, Maurice. 1990. The Two-Party System and the Multiparty System. V: Mair, Peter. (ur). The West European party system. Oxford University Press, New York, str.285-295.
4. FINK-HAFNER, Danica in KRAŠOVEC, Alenka. 2000. Konsolidacija slovenske strankarske arene v primerjalni perspektivi. V: Fink-Hafner, Danica in Haček, Miro. (ur.) Demokratični prehodi I: Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str.155-176.
5. GRAD, Franc, GOLOBIČ, Marko, SVETE, Pavle. 2002. Lokalne volitve. V: Juren, Peter. (ur.). Predpisi o volitvah 2002. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, str.18-26.
6. GRAD, Franc, GOLOBIČ, Marko, SVETE, Pavle. 1998. Predpisi o lokalnih volitvah in lokalni samoupravi.. ČZ Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana.
7. KROPIVNIK, Samo. 2000. Prerez slovenskega političnega prostora v preteklem desetletju. V: Fink-Hafner, Danica in Haček, Miro. (ur.) Demokratični prehodi I: Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str.177-202.
8. KROPIVNIK, Samo. 2001. Vsebina ideološkega kontinuuma levo-desno v Sloveniji v preteklem desetletju. V: Fink-Hafner, Danica in Haček, Miro. (ur.) Demokratični prehodi II: Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str.138-170.
9. KROPIVNIK, Samo. 1998. Slovenski volivci v geografskem, družbenem in ideološkem prostoru. Analize volitev v letih 1990 in 1992. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
10. KROPIVNIK, Samo. 1997. Veliko podobnih strank? V: Brezovšek, Marjan. (ur.). Demokracija-vladanje in uprava v Sloveniji. (Zbornik referatov). Slovensko politološko društvo, Ljubljana.

11. KROPIVNIK, Samo. 1993. Struktura in teritorialna porazdeljenost izidov volitev v državni zbor leta 1992. V: Adam, Frane. (ur.). Volitve in politika po Slovenko: zbornik ocen, razprav, napovedi. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, str.29-51.
12. LAJH, Damjan in FINK-HAFNER, Danica. 2001. Primerjalni vidik konsolidacije strankarskih aren v nekdanjih jugoslovanskih republikah. V: Fink-Hafner, Danica in Haček, Miro. (ur.) Demokratični prehodi II: Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str.113-137.
13. MAIR, Peter. 1990. Introduction. V: Mair, Peter. (ur). The West European party system. Oxford University Press, New York, str.1-22.
14. PRUNK, Janko. 1998. Kratka zgodovina Slovenije. Založba Grad, Ljubljana, str.174-180.
15. PRUNK, Janko. 2000. Tranzicijske poti v Sloveniji in v srednjeevropskih državah. V: Fink-Hafner, Danica in Haček, Miro. (ur.) Demokratični prehodi I: Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, str.43-57.
16. REPE, Božo. 2001. Slovenija od medvojne federalne enote preko poveljne jugoslovanske republike do samostojne države. V: Dolinar, France M. (ur). Od sanj do resničnosti: razvoj slovenske državnosti. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, str.121-207.
17. SARTORI, Giovanni. 1976. Parties and Party Systems. Cambridge University Press, Cambridge, London-New York-Melbourne.
18. SARTORI, Giovanni. 1990. A Typology of Party Systems. V: Mair, Peter. (ur). The West European party system. Oxford University Press, New York, str.316-349.

OSTALI VIRI

19. <http://www.volitve.si/v90.html>; avgust 2003
20. <http://www.volitve.si/lv.html>; avgust 2002
21. <http://www.volitve.si/obcine/skofjaloka/98.htm>; avgust 2002
22. <http://www.volitve.si/obcine/zelezniki/98.htm>; avgust 2002

23. <http://www.volitve.si/obcine/ziri/98.htm>; avgust 2003.
24. <http://www.volitve.si/obcine/gorenjivas/98.htm>; avgust 2003.
25. Intervju z Jelko Mlakar, urednico Radia Sora, Škofja Loka, julij 2003.
26. Intervju z Boštjanom Bogatajem, novinarjem Gorenjskega glasa, Škofja Loka, julij 2003.
27. Intervju z Vincencijem Demšarjem, delegatom Demosa, Škofja loka, avgust 2003.
28. Intervju z Igorjem Drakslerjem, županom občine Škofja Loka, Škofja Loka, avgust 2003.
29. Intervju z Mirjam Jan-Blažič, delegatko ZKS.SDP in svetnico ZLSD v OS občine Škofja Loka, poslano po e-pošti, avgust 2003.
30. Intervju z Petrom Hawlina, predsednikom skupščine občine Škofja Loka v letih 1990-1994, poslano po e-pošti, avgust 2003.
31. Intervju z Markom Lotričem, svetnikom SPR v OS občine Železniki, poslano po e-pošti, avgust 2003.
32. Intervju z Blažem Kavčičem, svetnikom LDS v OS občine Škofja Loka, poslano po e-pošti, avgust 2003.
33. Intervju z Jožetom Bogatajem, županom občine Gorenja vas-Poljane, poslano po pošti, avgust 2003.
34. Intervju z Bojanom Starmanom, županom občine Žiri, telefonski pogovor, avgust 2003.

PRILOGE

A: REZULTATI VOLITEV

Tabela 1: Volitve občinskega sveta občine Gorenja vas-Poljane leta 1994

Volilni sistem	Stranka	Število glasov	Odstotek	Število sedežev
Proporcionalni	LDS	65	2.7	0
	SKD	691	28.6	5
	SLS	498	20.6	4
	ZL	187	7.7	1
	SDSS	293	12.1	2
	Lista članov sveta KS in predsednikov vaških odborov	535	22.2	4
	Neodvisna lista krajanov KS Javorje	146	6.0	1

Vir: Rezultati glasovanja za OS skupno v občini Gorenja vas Poljane. 26.1.1995, Republiška volilna komisija.

Tabela 2: Volitve občinskega sveta občine Gorenja vas-Poljane leta 1998

Volilni sistem	Stranka	Število glasov	Odstotek	Število sedežev
Proporcionalni	SLS	719	25.3	4
	SKD	692	24.3	4
	SDS	468	16.5	3
	LDS	445	15.6	3
	DeSUS	196	6.9	1
	ZL	180	6.3	1
	DS	145	5.1	1

Vir: Savec, Zofija. 1999. Rezultati raziskovanj št.727/1999. Statistični urad RS, Ljubljana, str.128.

Tabela 3: Volitve občinskega sveta občine Gorenja vas-Poljane leta 2002

Volilni sistem	Stranka	Število glasov	Odstotek	Število sedežev
Proporcionalni	LDS	831	22.6	4
	SDS	876	23.8	4
	ZLSD	339	9.2	1
	N.Si	985	26.7	5
	SLS	652	17.7	3

Vir: Poročilo o izidu volitev članov OS občine Gorenja vas-Poljane. 19.11.2002. Gorenja vas-Poljane.

Tabela 4: Volitve občinskega sveta občine Škofja Loka leta 1994

Volilni sistem	Stranka	Število glasov	Odstotek	Število sedežev
Proporcionalni	SDSS	2157	22.0	7
	Skupina volivcev za ohranjanje naravne in kulturne dediščine	252	2.6	0
	SNS	388	4.0	1
	Lista članov sveta KS Bukovica-Bukovščica	52	0.5	0
	SLS	876	8.9	2
	Andrej Žumer in skupina volivcev	62	0.6	0
	SKD	2728	27.8	9
	Zeleni Slovenije	203	2.1	0
	ZL	793	8.1	2
	LDS	1970	20.1	6
	Demokrati Slovenije- DS, Slovenska obrtno podjetniška stranka- Stranka centra-SOPS	317	3.2	1

Vir: Izid volitev članov OS občine Škofja Loka. 4.12.1994. Škofja Loka.

Dejavniki razlik med političnimi arenami v bivši komunalni občini Škofja Loka

Tabela 5: Volitve občinskega sveta občine Škofja Loka leta 1998

Volilni sistem	Stranka	Število glasov	Odstotek	Število sedežev
Proporcionalni	LDS	2827	28.2	9
	SKD	2541	25.4	8
	SDS	2095	20.9	6
	SLS	825	8.2	2
	ZLSD	772	7.7	2
	DeSUS	387	3.9	1
	Lista 2000	29	0.3	0
	SNS	192	1.9	0
	DS	180	1.8	0
	Republikanci Slovenije	3	0.0	0
	Lista krajanov Bukovica-Bukovščica	169	1.7	0

Vir: Poročilo občinske volilne komisije. 27.11.1998. Škofja Loka.

Tabela 6: Volitve občinskega sveta občine Škofja Loka leta 2002

Volilni sistem	Stranka	Število glasov	Odstotek	Število sedežev
Proporcionalni	LDS	3388	27.7	9
	SDS	2032	16.6	5
	ZLSD	1022	8.3	2
	N.Si	2090	17.1	5
	SLS	1405	11.5	3
	DeSUS	526	4.3	1
	SMS	762	6.2	2
	Glas Žensk Slovenije	748	6.1	1
	Stranka ekoloških gibanj Slovenije	74	0.6	0
	Loka 2006	171	1.4	0
	Naprej Slovenija	30	0.2	0

Vir: Poročilo občinske volilne komisije. 14.11.2002. Škofja Loka.

Tabela 7: Volitve občinskega sveta občine Železniki leta 1994

Volilni sistem	Stranka	Število glasov	Odstotek	Število sedežev
Proporcionalni	SKD	792	22.6	5
	SLS	493	14.0	3
	SDSS	421	12.0	2
	ZLSD	296	8.4	1
	LDS	282	8.0	1
	Nestrankarska lista mesta Železniki	460	13.1	3
	Nestrankarska lista vasi: Zali Log, Martinj vrh, Podlonk, Prtovč, Ojstri vrh, Smoleva, Potok, Osojnik, Ravne, Torka in Zala	299	8.5	1
Nestrankarska lista vasi Studeno in Češnjica	92	2.6	1	
	Šport in rekreacija	101	2.9	0
	SNS	131	3.7	0
	Lista krajanov KS Selca	145	4.1	0

Vir: Občina Železniki

Dejavniki razlik med političnimi arenami v bivši komunalni občini Škofja Loka

Tabela 8: Volitve občinskega sveta občine Železniki leta 1998

Volilni sistem	Stranka	Število glasov	Odstotek	Število sedežev
Proporcionalni	SKD	717	21.4	4
	SDS	579	17.3	4
	SLS	434	13.0	2
	ZLSD	256	7.7	1
	LDS	241	7.2	1
	DeSUS	207	6.2	1
	Nestranska lista občanov občine Železniki	523	15.6	3
	Neodvisna lista za rekreacijo in zdravo življenje	215	6.4	1
	Aleš Žumer in skupina volivcev	91	2.7	0
	SNS	83	2.5	0

Vir: Občina Železniki

Tabela 9: Volitve občinskega sveta občine Železniki leta 2002

Volilni sistem	Stranka	Število glasov	Odstotek	Število sedežev
Proporcionalni	LDS	416	10.6	2
	SDS	499	12.8	2
	ZLSD	244	6.2	1
	N.Si	523	13.4	2
	SLS	946	24.2	5
	DeSUS	188	4.8	1
	Rad imam svoj kraj	353	9.0	1
	Nestranska lista svet pod Ratitovcem	536	13.7	3
	Nestranska lista občanov občine Železniki	123	3.1	0
	Mladinska lista rdeča roža	60	1.5	0
	Lista skupine volivcev	20	0.5	0

Vir: Občina Železniki

Tabela 10: Volitve občinskega sveta občine Žiri leta 1994

Volilni sistem	Stranka	Število glasov	Odstotek	Število sedežev
Proporcionalni	SKD		23.5	4
	SDSS		21.6	3
	SLS		13.3	2
	ZL		11.7	2
	LDS		11.5	2
	Nestrankarsko gibanje za Žiri		11.4	1
	SNS		6.9	1

Vir: Poročilo občinske volilne komisije Žiri. 4.12.1994. Žiri.

Tabela 11: Volitve občinskega sveta občine Žiri leta 1998

Volilni sistem	Stranka	Število glasov	Odstotek	Število sedežev
Proporcionalni	SKD	544	22.6	4
	LDS	514	21.4	3
	SDS	513	21.3	3
	ZL	342	14.2	2
	SLS	305	12.7	2
	DeSUS	186	7.7	1

Vir: Zapisnik o delu občinske volilne komisije. 27.11.1998. Žiri.

Tabela 12: Volitve občinskega sveta občine Žiri leta 2002

Volilni sistem	Stranka	Število glasov	Odstotek	Število sedežev
Proporcionalni	LDS	985	33.8	5
	SDS	749	25.7	4
	ZLSD	218	7.5	1
	N.Si	560	19.2	3
	SLS	202	6.9	1
	DeSUS	198	6.8	1

Vir: Zapisnik o delu občinske volilne komisije. 10.11.2002. Žiri.

Tabela 13: Volilna udeležba in neveljavne glasovnice po občinah

Občina	Leto	Volilna udeležba (%)	Neveljavne glasovnice (%)
Škofja Loka	1990	84	3.9
Gorenja vas-Poljane	1994	66.8	ni podatka
	1998	ni podatka	ni podatka
	2002	78.3	8.3
Škofja Loka	1994	70.4	11.5
	1998	66.4	8.9
	2002	77.7	7.7
Železniki	1994	82.3	9.2
	1998	74.7	8.5
	2002	80.8	6.0
Žiri	1994	78.8	10.6
	1998	70.7	7.8
	2002	82.2	7.3

Tabela 14: Rezultati volitev v družbenopolitični zbor skupščine občine Škofja Loka leta 1990

Volilni sistem	Lista kandidatov	Število glasov		Odstotek	Število sedežev
		Za listo	Za pos.kandidate		
Proporcionalni	DEMOS	10.446	16.624	ni podatka	13
	SZDL	756	10.634		1
	ZKS-SDP	2.499	13.317		3
	ZSMS	4.055	16.879		5
	Zveza za ohranitev enakopravnosti občanov	330	1.561		1

Vir: Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka

B: VPRAŠALNIK ZA LETO 2002

1. Katere stranke ali neodvisne liste kandidatov so po volitvah leta 2002 v občinskem svetu v vaši občini koalicijske in katere opozicijske?
2. Katere stranke so po vašem mnenju bolj leve, katere bolj desne in katere bolj sredinske (razvrstite jih od najbolj leve proti najbolj desni in povejte, na podlagi česa ste se odločili tako)?
 - LEVE
 - DESNE
 - SREDINSKE

Komentar:

3. Na podlagi česa se koalicija ideološko razlikuje od opozicije?
4. Je sedanji župan ideološko bližje koalicijskim ali opozicijskim strankam? Je to pomembno in zakaj?
5. Med strankami v OS ni velikih ideoloških razlik, ni velikih razlik med mnenji o problematikah, ki so na dnevnem redu.
 - DA
 - NE

Komentar:

6. Ali po vašem mnenju po volitvah leta 2002 v občinskem svetu v vaši občini obstaja stranka ali skupina strank, ki prevladuje, predstavlja center, okrog katerega se na ideološkem kontinuumu kopičijo ostale stranke? Katera/e?
 - DA, taka stranka obstaja
 - DA, obstaja več takih strank
 - NE

Komentar:

7. Ali po vašem mnenju danes v opoziciji obstajajo antisistemske stranke, ki skušajo spodkopati legitimiteto režima? Katere?
 - DA
 - NE

Komentar:

8. Ali je v strankarski areni med strankami doseženo soglasje glede temeljev političnega sistema?
9. Ali danes v občinskem svetu obstaja dvojna opozicija, torej dve skupini strank, ki ne moreta nastopiti vzajemno? Kateri?
- DA
 - NE

Komentar:

10. V čem se ta dva pola med seboj razlikujeta?
11. Ali vladajoča koalicija zato lažje sprejema predlagane programe?
- DA
 - NE

Komentar:

12. Ali danes v občinskem svetu obstajata dva pola v vladajoči koaliciji? Katera?
- DA
 - NE

Komentar:

13. V čem se ta dva pola med seboj razlikujeta?
14. Ali koalicijske stranke o točkah dnevnega reda sej glasujejo enako?
- DA
 - NE

Komentar:

15. Mislite, da to ovira delo koalicije?
- DA
 - NE

Komentar:

16. Katere stranke v OS imajo vpliv na oblikovanje politik?
17. Ali opozicija v predvolilni tekmi volivcem ponuja nerealne rešitve problemov?

18. Čemu pripisujete tako velik (majhen) delež lokalnih list?
19. Vaš komentar o spremembah občinske strankarske arene od volitev leta 1994 do danes (na podlagi v vprašalniku obravnavanih kazalcev).

C: VPRAŠALNIK ZA LETO 1990

1. Katere stranke ali neodvisne liste kandidatov so po volitvah leta 1990 v občinski skupščini v vaši občini bile koalicijske in katere opozicijske?
2. Katere stranke so po vašem mnenju bile bolj leve, katere bolj desne in katere bolj sredinske (razvrstite jih od najbolj leve proti najbolj desni in povejte, na podlagi česa ste se odločili tako)?
- LEVE
 - DESNE
 - SREDINSKE

Komentar:

3. Na podlagi česa se je koalicija ideološko razlikovala od opozicije?
4. Je bil takratni predsednik skupščine bližje koalicijskim ali opozicijskim strankam? Je bilo to pomembno in zakaj?
5. Med strankami v občinski skupščini ni bilo velikih ideoloških razlik, ni bilo velikih razlik med mnenji o problematikah, ki so bile na dnevnem redu.
- DA
 - NE

Komentar:

6. Ali je po vašem mnenju po volitvah leta 1990 v občinski skupščini v vaši občini obstajala stranka ali skupina strank, ki je prevladovala, predstavljala center, okrog katerega so se na ideološkem kontinuumu kopičile ostale stranke? Katera/e?
- DA, taka stranka obstaja
 - DA, obstaja več takih strank
 - NE

Komentar:

7. Ali so po vašem mnenju leta 1990 v opoziciji obstajale antisistemske stranke, ki so skušale spodkopati legitimiteto režima? Katere?

- DA
- NE

Komentar:

8. Ali je bilo v strankarski areni med strankami doseženo soglasje glede temeljev političnega sistema?

9. Ali je leta 1990 v občinski skupščini obstajala dvojna opozicija, torej dve skupini strank, ki nista mogli nastopiti vzajemno? Kateri?

- DA
- NE

Komentar:

10. V čem sta se ta dva pola med seboj razlikovala?

11. Ali je vladajoča koalicija zato lažje sprejemala predlagane programe?

- DA
- NE

Komentar:

12. Ali sta v občinski skupščini obstajala dva pola v vladajoči koaliciji? Katera?

- DA
- NE

Komentar:

13. V čem sta se ta dva pola med seboj razlikovala?

14. Ali so koalicijske stranke o točkah dnevnega reda sej glasovale enako?

- DA
- NE

Komentar:

15. Mislite, da je to oviralo delo koalicije?

- DA

- NE

Komentar:

16. Katere stranke v občinski skupščini so imele vpliv na oblikovanje politik?
17. Ali je opozicija v predvolilni tekmi volivcem ponujala nerealne rešitve problemov?
18. Čemu pripisujete tako velik (majhen) delež lokalnih list?
19. Vaš komentar o spremembah občinske strankarske arene od volitev leta 1990 do danes (na podlagi vprašalniku obravnavanih kazalcev).